

RAPORT CeBaM UAM 03/2021

Adrian Gendera
Uniwersytet Wrocławski

**Poszukiwana/poszukiwany. Ogłoszenia drobne jako obraz migracyjnej
codzienności wojny i czasu tuż po niej (1939–1947)¹**

Centrum Badań Migracyjnych
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

---

¹ Raport badawczy powstał dzięki wsparciu finansowemu Centrum Badań Migracyjnych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (Minigranty CeBaM 2021).

Spis treści

Wstęp	4
Cele badawcze, źródła	4
Migracje w świetle ogłoszeń	6
a) Wiek i płeć.....	6
b) Migracje „z” województwa poznańskiego.....	8
c) Migracje „do” województwa poznańskiego.....	10
Migawki z migracyjnej codzienności	11
a) Statystyka.....	13
b) Instytucje.....	15
c) Transport i życie dworcowe.....	17
d) Postawy ludności.....	19
Podsumowanie	21
Bibliografia	22

Adrian Gendera²

Poszukiwana/poszukiwany. Ogłoszenia drobne jako obraz migracyjnej codzienności wojny i czasu tuż po niej (1939–1947)

Abstrakt

Druga wojna światowa tragicznie naznaczyła ludność poszczególnych krajów, w tym Polski. Doświadczyła ona m.in. politycznych, przymusowych migracji. Trwały one także w okresie tuż powojennym. Celem badania było rozpoznanie tej kwestii w oparciu o ogłoszenia drobne (dział o poszukiwanych osobach) i materiały prasowe zamieszczone na łamach poznańskiego dziennika pt. „Głos Wielkopolski”. Uwagę skupiono na treściach obrazujących powyższe doświadczenia w latach 1939–1947 mające miejsce na terenie województwa poznańskiego. Były to represje okupanta niemieckiego (obozy, praca przymusowa), powojenna reemigracja Polonii, repatriacja z ZSRR i tzw. repatriacja z Kresów wschodnich. W jaki sposób prasa informowała o przebiegu akcji? Czym zachęcano Polonię do powrotu do kraju? Czy, a jeśli tak, to jak prezentowano czytelnikom warunki, w których przybywała ludność polska na teren województwa. W oparciu o ogłoszenia drobne wykazano kierunki ruchu ludności „z” i „do” tego terenu oraz dominującą płeć poszukiwanych migrantów. W konkluzji podjęto próbę porównania migracji tuż powojennych z obecnym kryzysem migracyjnym w Europie. Czy są punkty wspólne? Czy historia czegoś uczy?

---

² Adrian Gendera – absolwent historii (UWr) i teologii (UAM), doktorant w Szkole Doktorskiej Uniwersytetu Wrocławskiego (Kolegium Doktorskie Historii). Zainteresowania badawcze skupione wokół historii codzienności i społecznej (XX w.) oraz dziejów wyznań chrześcijańskich. Autor kilku artykułów naukowych. Uczestnik XIV i XV Letniej Szkoły Historii Najnowszej IPN (2020, 2021). Kontakt: adrian.gendera@gmail.com

Wstęp

„Płynie przez polską ziemię, przez polskie wsie i miasta długi, niekończący się korowód nędzy i niedoli ludzkiej w drodze do domów”³ – donosił w lutym 1945 r. tekst nieznanego autora, publikującego na łamach poznańskiego „Głosu Wielkopolskiego”⁴. Pochód ten był konsekwencją II wojny światowej. Przyniosła ona niezliczone cierpienia narodom, które brały w niej udział. Zniszczyła ona niejedno życie i zdrowie, rozdzieliła rodziny, uśmierciła dotychczasowe marzenia, zabrała młodość. W ich miejsce pojawił się codzienny strach i niepewność jutra, nieustanna troska o los najbliższych. Areną ludzkiego dramatu, rozstań i powrotów były m.in. przedwojenne ziemie polskie i tzw. Ziemie Odzyskane. Przestrzeń publiczną i odbywane tam rozmowy wypełniały informacje o wywiezionych czy poszukiwanych bliskich i znajomych. Przytwierdzone do deski na murze czy słupa ogłoszeniowego lub publikowane w prasie ogłoszenia były świadectwami migracyjnych doświadczeń Polaków. Stanowi on przedmiot niniejszych badań.

Cele badawcze, źródła

Artykuł prezentuje wyniki badań wojennych i tuż powojennych migracji Polaków i (częściowo) Żydów „z” i „do” województwa poznańskiego (według podziału administracyjnego z lat 1945-1950 – Wielkopolska i Lubuskie. Okres przejściowy do lata 1945 – Lubuskie poza województwem – włączono także w zakres badań⁵) w perspektywie życia codziennego (warunki bytowe, emocje, ikonosfera). Traktuje on o przymusowych (politycznych) migracjach zorganizowanych przez okupanta niemieckiego i sowieckiego oraz powojenne Państwo Polskie. Nie podejmuje on tematu wysiedleń ludności niemieckiej. Zagadnienie to stanowi osobne, rozległe pole badawcze, któremu należałoby poświęcić osobne studium. W pracy przyjętą cezurą czasową są lata 1939–1947. Obejmuje ona czas II wojny światowej i okres największego nasilenia migracji po jej zakończeniu (nazywane wówczas reemigracją i repatriacją). W tekście znajdują się odpowiedzi na pytania badawcze dotyczące: kierunków migracji i ich powodów, warunków ich odbywania, kwestii organizacyjnych, motywów zamieszczania w prasie ogłoszeń o poszukiwanych osobach.

Materiałem badawczym wykorzystanym w pracach są ogłoszenia drobne oraz artykuły, wspomnienia i wiersze opublikowane na szpaltach Głosu Wielkopolskiego (dalej GW). Dział z ogłoszeniami drobnymi umieszczono w dzienniku po raz pierwszy 25. marca 1945 r. (nr 33). Dział ogłoszeń początkowo nie był podzielony na kategorie, a ogłoszeń było niewiele. Z czasem, od 29. czerwca 1945 r. (nr 121) dział ten podzielono na tematyczne rubryki: Posady, Kupno i Sprzedaż, Lokale, Zguby, Różne, Poszukiwania. Podział ten był wynikiem rosnącej

³ *Pomoc dla powracających z obozów niemieckich*, „Głos Wielkopolski” [dalej: „GW”], 28.02.1945, nr 11, s. 2.

⁴ „GW” – popularny dziennik wydawany w Poznaniu od 16.02.1945 do dnia dzisiejszego. Był dostępny na terenie powojennego województwa poznańskiego (Wielkopolska i Lubuskie). Zob. E. Cofta, *Trzydzieści lat „Głosu Wielkopolskiego” (1945–1975)*, „Kronika Miasta Poznania” 1975, nr 1, s. 23–46.

⁵ D. Rymar, *Ukształtowanie się Ziemi Lubuskiej jako jednostki administracyjnej w świetle sprawozdań pełnomocników rządu (lutym-lipiec 1945)*, „Rocznik Lubuski” 2005, t. 31, cz. 2, s. 11-16.

liczby zamieszczeń i wynikającej z tego konieczności usystematyzowania treści. Na przestrzeni lat 1945–1947 dział ogłoszeń nieznacznie się zmieniał. Dodawano nowe tematy (rubryki), co odzwierciedlało życie i potrzeby społeczeństwa. Analizowana w artykule rubryka przeważnie była obecna na kartach gazety, choć zdarzały się wydania bez niej (głównie w 1945). Zamieszczano w niej od jednego do kilkunastu anonsów. Choć ich liczba nie przytłacza ilością, pozwala jednak na wyciągnięcie wniosków, o czym poniżej. Jako źródło wybrano ogłoszenia drobne (rubryka Poszukiwania) z GW, gdyż nie stanowiły one dotychczas zbyt często eksplorowanego materiału badawczego. O naukowej przydatności tego typu źródeł dla pracy historyka świadczy dostępna literatura⁶. W badaniach posłużono się także – co już zasygnalizowano wyżej – artykułami prasowymi, wywiadami, wspomnieniami i nielicznymi (krótkimi) wierszami obrazującymi zagadnienie migracji. Materiały te zawierają wiele informacji o codzienności migrantów: warunkach podróży, doświadczanych trudnościach, stanach psychicznych, reakcjach ludności miejscowej, funkcjonowaniu instytucji (Państwowy Urząd Repatriacyjny, Polski Czerwony Krzyż i inne). Celowości ich analizy i przytoczenia w artykule nie trzeba – jak myślę – szerzej uzasadniać. Należy dodać jedynie, iż świadomość ingerencji cenzury wojennej i politycznej nie była obca autorowi niniejszego tekstu. Wzięto ją pod uwagę w trakcie interpretacji danych. Jest ona dostrzegalna w podawanych przez prasę faktach i ich prasowych interpretacjach, dotyczących m.in. utraty Kresów Wschodnich i nieadekwatnych terytorialnie „nabytków” na zachodzie i północy, losu polskich oficerów w ZSRR (Katyń), nastrojów antysowieckich i antyzachodnich.

Artykuł, poza wstępem i omówieniem celów oraz źródeł, podzielony jest na dwie zasadnicze części. W pierwszej zaprezentowano wnioski wywiedzione z refleksji nad ogłoszeniami drobnymi. W drugiej, nakreślono obraz migracji na podstawie artykułów, wspomnień, wierszy zamieszczonych w GW. Praca ma układ problemowy, co winno ułatwić czytelnikowi jej odbiór. Pracę wieńczy podsumowanie, w którym poczyniono też refleksje nad podobieństwami i różnicami między tytułowym a obecnym kryzysem migracyjnym w Europie (od 2015). Czy historia może wskazać nam sensowne rozwiązania bieżących problemów w tej kwestii i ustrzec przed powielaniem błędów naszych przodków? Te wykraczające poza temat pytania pojawiły się w związku z obecną sytuacją migracyjną i jednocześnie prowadzonymi badaniami. Być może historia przysłuży się współczesności. Na końcu dodano również aneks. Zawiera on personalia migrujących/poszukiwanych osób, miejscowości, do których wywożono z województwa (1939–1945) i z których przybywano na jego teren (1945–1947).

---

⁶ S. Ligarski, *W zwiernadzie ogłoszeń drobnych. Życie codzienne na Śląsku 1945–1949*, Wrocław 2007; S. Piątkowski, *Codziennosc początków okupacji niemieckiej w Generalnym Gubernatorstwie w świetle ogłoszeń drobnych „Gońca Krakowskiego” (październik 1939 – czerwiec 1940)*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2013, nr 1(21), s. 23–49; K. Targosz, *Życie codzienne mieszkańców Wrocławia w latach 1956–1970 na podstawie ogłoszeń drobnych w dolnośląskim dzienniku „Słowo Polskie”*, *Studia z Historii Najnowszej Polski* 2020, t. 2, s. 116–127; S. Piątkowski, *Życie codzienne Polaków w Generalnym Gubernatorstwie w świetle ogłoszeń drobnych polskojęzycznej prasy niemieckiej*, Warszawa 2021.

W trakcie prac badawczych przejrano wszystkie dostępne wydania dziennika (Biblioteka UAM, Biblioteka UW, Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa), łącznie nieco ponad 1000 egzemplarzy. Z ogłoszeń drobnych wynotowano 620 anonsów dotyczących poszukiwanych/migrujących osób. W liczbie tej pominięto powtarzające się publikacje tego samego ogłoszenia (dość częste).

Migracje w świetle ogłoszeń

Na podstawie ogłoszeń można nakreślić kierunki (obszary) ruchu ludności, płeć i wiek migrantów oraz dość ogólny (wojenny i powojenny) los przemieszczających się osób i poszukujących ich rodzin/znajomych. Zaznaczyć trzeba, iż powyższe ogłoszenia nie oddają rzeczywistej skali (liczby) osób poszukiwanych/migrujących w badanym okresie, gdyż zdecydowana większość ludzi poszukujących swoich bliskich nie zamieszczała ogłoszeń w prasie, korzystając z innych możliwości⁷ lub po prostu oczekując ich powrotu. To również stanowi jeden z rezultatów badania. Można domniemywać, iż ogłoszenia zamieszczano w prasie ze względu na brak jakichkolwiek wieści, nieznaną precyzyjnie kierunek poszukiwań (na którym terenie/województwie znajduje się dana osoba) lub presję czasową (uznanie za zmarłego). Być może liczyła się także sprawa opłaty uiszczanej za umieszczenie anonsu w gazecie, choć ta nie wydaje się wygórowana⁸.

a) Wiek i płeć

W ogłoszeniach zamieszczono informację o 649 osobach, które były poszukiwane przez rodzinę, znajomych, byłych współpracowników (rzadko) czy mieszkańców tej samej miejscowości. Ci ostatni próbowali w ten sposób odbudować dawne więzi, „oswoić” nowe miejsce powojennego życia. Do badanego grona zaliczono także osoby, co do których zachodziła pewność, iż są migrantami. Wskazywała na to informacja o repatriacji do woj. poznańskiego i poszukiwaniu bliskich, którzy zaginęli w trakcie transportu.

Prawie wszystkie teksty o poszukiwanych dotyczą osób dorosłych lub starszej młodzieży, których dotknęły represje okupantów, m.in. wywozy do niemieckich obozów pracy przymusowej, koncentracyjnych i śmierci oraz do pracy przymusowej u osób prywatnych na terytorium III Rzeszy. Sowietci również wywozili Polaków w głąb swojego terytorium (m.in. Syberia), jednakże stanowiło to przede wszystkim dotkliwą formę represji (wykorzenienie, surowszy klimat) i pacyfikacji zajętych po 17 września 1939 r. terenów polskich. W tym

---

⁷ Np. Biuro Informacji i Poszukiwań PCK (powołane także w Poznaniu w III 1945). Zajmowało się ono przyjmowaniem wszelkich zgłoszeń na temat okupacyjnych aresztowań, wywozów, zabójstw, uciekinierów, ukrywających się, pseudonimów, pochówkach, odnalezionych zwłokach, błąkających się sierotach, nerwowo chorych, ludziach niezidentyfikowanych. Ponadto, wyjeżdżając można było zostawić wiadomość dla poszukujących. <https://pck.pl/bezpieczenstwo/biuro-informacji-i-poszukiwan/historia-biura/> [dostęp: 16.09.2021]; *Biuro Informacyjne dla osób poszukujących się wzajemnie*, „GW”, 07.03.1945, nr 17, s. 2.

⁸ Cennik w 1946 r. – pogrubienie pierwszych słów 6 zł, każde następne 3 zł. W wydaniu niedzielnym i świątecznym drożej o 60%. Minimalny koszt 30 zł za ogłoszenie. Cena chleba żytniego w wrześniu 1946 r. – 14,50 zł (cena regulowana). *Cennik ogłoszeń*, „GW”, 07.09.1946, nr 245, s. 6; *Dlaczego nabiał drożeje*, „GW”, 22.09.1946, nr 260, s. 7.

przypadku praca przymusowa dla okupanta nie była celem nadrzędnym przesiedleń, choć jej wykonywanie na rzecz państwa – jedyne pracodawcy w ZSRR – w nowym miejscu osiedlenia było kwestią oczywistą⁹. Anonse przeważnie miały podobną formę: „**Poszukuję męża** Aleksandra Seidego ostatnio Mauthausen nr 52982 blok 3 izba Pegg. Wiadomości: Władysława Seide, Rynek Śródecki 15 m. 21”¹⁰. Dzieci pojawiają się w nich zazwyczaj jako osoby poszukujące (wraz z jednym z rodziców) rodzica drugiego, który został wywieziony lub zaginął podczas tzw. repatriacji z Buga. Przykładowo: „**Troje małych dzieci** poszukuje ojca: Jana Zieńko – przed wojną zamieszkałego woj. Wilno pow. Mołodeczno, Chozów, imiona dzieci: Geonita Zieńko, Edward i Januszek [inicjały A.G.], woj. Poznań, pow. Gorzów, Lipki Wielkie, plac Kościelny 2. Kochani czytelnicy może kto zna jego adres, to proszę ogłosić przez miłość dla małych dzieci”¹¹. Zdarzały się również sytuacje, gdy poszukiwano zaginionego dziecka lub jego rodziców/rodziny. Pewien repatriant z Pińska, osiedlony w Trzemesznie Lubuskim (pow. sulęciński), poszukiwał swojej żony i dzieci. Trudno na podstawie informacji prasowej wskazać powód rozłąki (wojna czy akcja repatriacyjna). Z pewnością była to sytuacja trudna, a anons w GW mógł dawać jakąś nadzieję na szczęśliwe połączenie rodziny. Takich ogłoszeń (rozbite rodziny migrantów, szukającym mężczyźni i kobiety – brak reguły względem płci) było w gazecie więcej. Jeden raz pojawiło się ogłoszenie o poszukiwaniu rodziców lub rodziny dziecka pochodzącego z rodziny „zawodowego podoficera z Brześcia”. We wrześniu 1939 r. pozostawiono je – jako niemowlę – w Kole i dotychczas nie odebrano¹². Mając do dyspozycji tylko ogłoszenia, nie można niestety dowiedzieć się, jakie były rezultaty ich zamieszczenia.

Wśród osób poszukiwanych/migrujących „na” i „z” badanego terenu zdecydowanie dominowali mężczyźni (72,88%). Wynika to z „męskiego” charakteru kampanii wojennych (bitwy września 1939, pobyt w obozach jenieckich) i represji okupantów wymierzonych przede wszystkim w mężczyzn, jako prawdopodobniejszych uczestników oporu (przeszkolenie wojskowe, ówczesny „męski” archetyp oporu i walki) oraz, być może, „sondowaniem” nowego, nieznanego sobie, obszaru przez migrantów-pionierów.

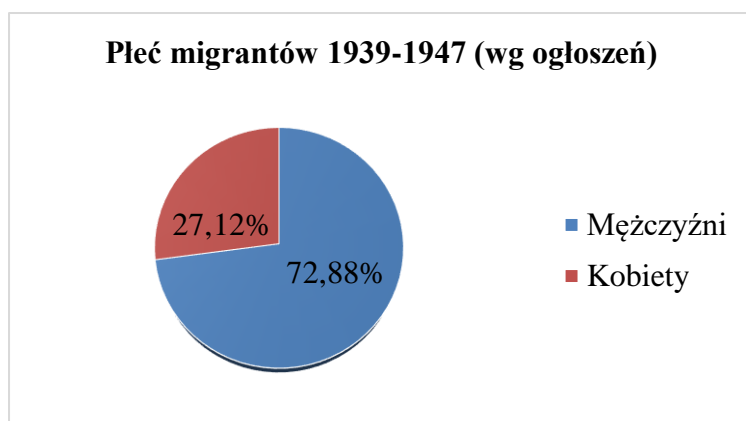
---

⁹ *Represje za pomoc Żydom na okupowanych ziemiach polskich*, red. M. Grądzka-Rejak, A. Namysło, Warszawa 2019, s. 8–12; A. Czocher, S. Kalbarczyk, *Życie codzienne pod okupacją niemiecką i sowiecką – porównanie*, [w:] *Po jednej i drugiej stronie linii Ribbentrop-Mołotow: okupacja niemiecka i sowiecka ziem polskich w latach 1939–1941 w porównaniu*, red. S. Kalbarczyk, M. Przegiętka, t. I, Warszawa 2020, s. 304.

¹⁰ Ogłoszenia drobne [dalej: OD], „GW”, 27.09.1945, nr 211, s. 5.

¹¹ OD, „GW”, 07.09.1946, nr 245, s. 6.

¹² OD, „GW”, 29.05.1947, nr 145, s. 6; OD, „GW”, 23.01.1946, nr 22, s. 6.

Wykres 1: A.G

b) Migracje „z” województwa poznańskiego

W badanym okresie wyjazdy poza teren województwa dominują w czasie II wojny światowej. Po jej zakończeniu są sporadyczne (wg ogłoszeń). Siłą sprawczą migracji były decyzje (represje) okupanta niemieckiego. Celem przemieszczenia było osadzenie w obozach koncentracyjnych oraz praca przymusowa w niemieckim przemyśle (fabryki zbrojeniowe) lub w indywidualnych gospodarstwach rolnych na terenie Rzeszy. Wywóz do pracy przymusowej był nie tylko wspomnianą wyżej formą wyzysku podbitych narodów, ale także czynnikiem pozwalającym na dalsze prowadzenie wojny (zastępstwo mężczyzn powołanych do wojska).

Na podstawie „Poszukiwań” można ustalić nazwy obozów i tendencję (kierunki) wywozów do nich ludności z terenu przedwojennego województwa poznańskiego (Kraj Warty 1939–1945). Czołowe miejsce (45%) zajmuje niemiecki obóz koncentracyjny Gross Rosen z filiami (m.in. Wrocław, Jelcz-Laskowice, Brzeg Dolny, Kamienna Góra) zlokalizowany na terenie dzisiejszego Dolnego Śląska. Był to jeden z najcięższych obozów koncentracyjnych, odznaczający się wysoką śmiertelnością. Powodowała ją mordercza praca w kamieniołomach granitu i bezwzględność obozowej załogi¹³. Na drugim miejscu znajdował się, zlokalizowany na terytorium Austrii, zespół niemieckich obozów koncentracyjnych Mauthausen-Gusen (19%). W obozach tych osadzono i wyniszczono m.in. polską inteligencję¹⁴. W dalszej kolejności były obozy – Buchenwald (9%), Oranienburg (6%) i inne zlokalizowane na terytorium Rzeszy (z anektowaną Austrią). Do Oświęcimia na przedwojennych ziemiach polskich (Generalne Gubernatorstwo 1939–1945) trafiło według ogłoszeń niewielu (5%) mieszkańców województwa poznańskiego. Przeważnie były to osoby, które wysiedlono do Generalnego Gubernatorstwa lub znalazły się na jego terytorium w innych okolicznościach. Powyższe informacje sugerują podział, według którego władze niemieckie kierowały Polaków do obozów – lagry w Rzeszy dla ludności z wcielonego do niej Kraju Warty.

¹³ <https://www.gross-rosen.eu/historia-kl-gross-rosen/> [dostęp: 30.09.2021].

¹⁴ <https://instytutpileckiego.pl/pl/instytut/aktualnosci/kl-gusen-miejsce-kazni-polskiej-inteligencji-podcast> [dostęp: 30.09.2021].

Analiza ogłoszeń wskazuje także, iż nierzadkie były pobyty w kilku obozach koncentracyjnych i/lub więzieniach. Ta „podróż” po miejscach represji miała miejsce podczas całej wojny a zwłaszcza pod jej koniec, gdy – wobec zbliżającego się frontu – ewakuowano obozy w głąb ziem kontrolowanych przez Niemców. Przykładem może być anons obrazujący los Kazimierza Perza przebywającego „od dnia 8.I.1945 r. w obozie Żabikowo cela F. 3. następnie uprowadzonego do Oranienburga”¹⁵.

W dzienniku znaleźć można również informacje o poszukiwaniach żołnierzy, którzy zaginęli podczas walk we wrześniu 1939 r. lub trafili do obozów jenieckich w Rzeszy. Poszukiwania wskazują, iż po mobilizacji przeprowadzonej w Poznańskim brali oni przeważnie udział w walkach w okolicach Kutna, Łowicza i Warszawy, co oddaje szlak bojowy Armii Poznań. Po wojnie poszukiwały ich żony z dziećmi lub rodzice, jak w przypadku Sylwestra Knychaty (Owińska, matka) walczącego w okolicach Kutna i Łowicza¹⁶. Sporadycznie (3) zamieszczano prośby dotyczące oficerów osadzonych w obozach sowieckich (Starobielsk) a zarazem ofiarach Katynia. Przykładowo, mieszkaniec Mórkowa (powiat Leszczyński) poszukiwał brata Leona Fąferka (1913–1940), podoficera rezerwy, osadzonego w obozie w Starobielsku¹⁷.

Nieliczne ogłoszenia dotyczą osób, które – ratując się przed okupacją lub pragnące kontynuować walkę – wyjechały do państw zachodnich. W tym przypadku to one poszukiwały bliskich poprzez prasę, informując o miejscu swojego pobytu. Byli to Polacy walczący w Polskich Siłach Zbrojnych na Zachodzie i jeden migrant do neutralnej Szwajcarii. Osobną kategorią były anonse polskich Żydów z Kresów Wschodnich. Przeżywszy Holokaust, nową ojczyznę znajdowali w USA. Natomiast w Polsce poszukiwali swoich bliskich, licząc, iż im również dopisało szczęście i przeżyli Zagładę. Ich ogłoszenia nie wskazują, iż poszukiwane osoby trafiły na teren województwa poznańskiego, jednakże w obliczu tzw. repatriacji i wyzwalania obozów przyjmowano taką możliwość i szukano ich także poprzez prasę województwa poznańskiego¹⁸.

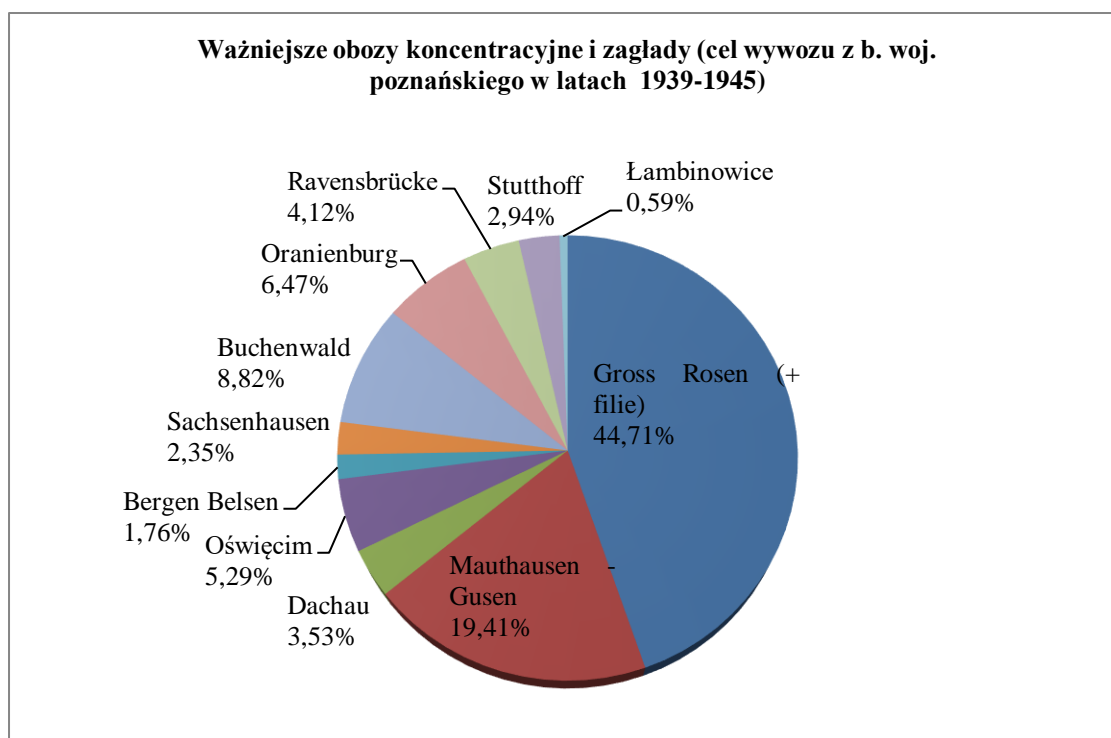
¹⁵ OD, „GW”, 16.04.1946, nr 104, s. 6.

¹⁶ OD, „GW”, 14.06.1946, nr 160, s. 6.

¹⁷ OD, „GW”, 21.08.1946, nr 228, s. 6; Leon Fąferka, *Biogramy Ofiar Zbrodni Katyńskiej*,

<http://ksiegicmentarne.muzeumkatynskie.pl/wpis/5053> [dostęp: 05.09.2021].

¹⁸ OD, „GW”, 24.10.1945, nr 238, s. 4; OD, „GW”, 19.08.1946, nr 226, s. 12; OD, „GW”, 10.06.1947, nr 157, s. 6.

Wykres 2: A.G.

c) Migracje „do” województwa poznańskiego

Rubryka „Poszukiwania”, w przypadku osób przybywających na terytorium powojennego województwa poznańskiego, niemal w każdym anonsie odnosi się do lat 1945–1947. Nieliczne przypadki dotyczą wojennych lat 1939–1945. Drugie, wskazują na osoby, które przetransportowano do Kraju Warty w celach represji – uwięzienia w niemieckich więzieniach (ob. Areszt Śledczy przy ul. Młyńskiej w Poznaniu) i obozach koncentracyjnych (Fort VII w Poznaniu i Żabikowo). Trafili do nich ludzie m.in. z Gdańska, Gdyni i Torunia.

Informacje o powojennych przyjazdach w przeważającej mierze dotyczyły osób z Polski centralnej i wschodniej. Nieliczne z nich odnoszą się do przybyć z Rzeszy (0,85%) i Czech (0,43%), co może wskazywać na lepszą organizację (informację) powrotów z tamtejszych obozów i prac przymusowych. Na migracyjnej mapie zdecydowanie dominowały zabrane Polsce Kresy Wschodnie (66,38%). W dalszej kolejności – wspomniane już – migracje z Polski centralnej, północnej i południowej (28,63%). Wśród nich zdecydowanie przeważała ludność zrujnowanej Warszawy. Po powstaniu warszawskim (1944) jej byli mieszkańcy szukali nowego miejsca do życia i znajdowali je m.in. w województwie poznańskim, nierzadko w Poznaniu. W dużo mniejszym stopniu ogłoszenia dotyczyły pozawarszawskiego Mazowsza (Rawa Mazowiecka), Małopolski (Kraków), Pomorza (Gdynia), Lubelskiego (Lublin), i Podkarpacia (Kielce, Końskie, Jarosław). Są to pojedyncze ogłoszenia. W dzienniku umieszczono także

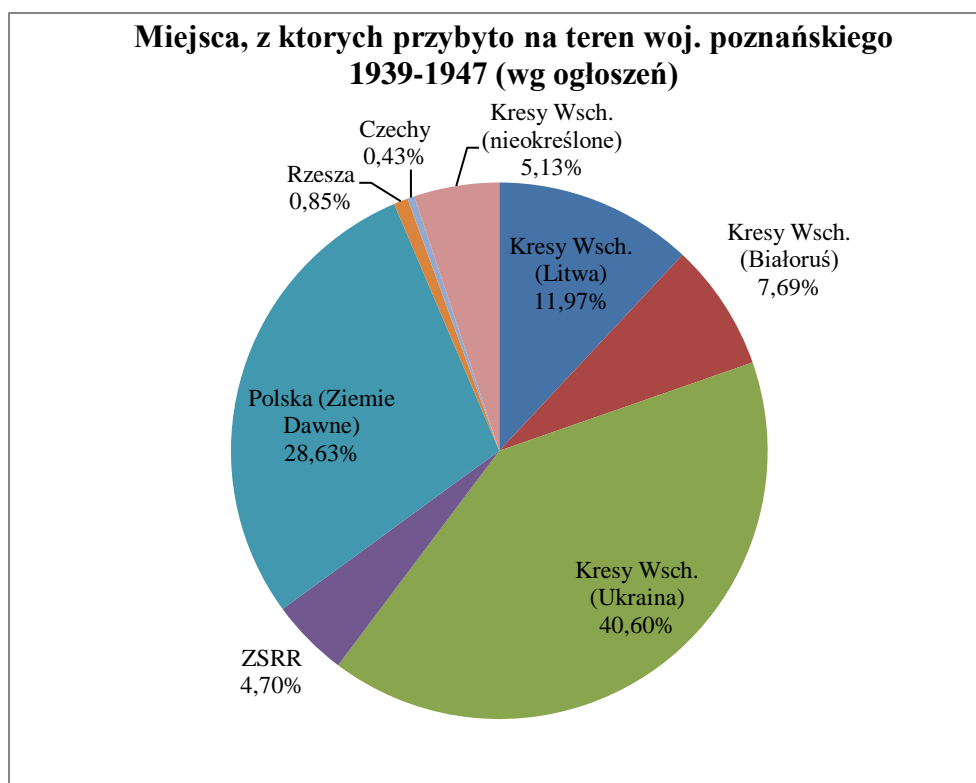
informacje (4,70%) o repatriacji ludności z ZSRR (Saratów, Semenowo, Syberia). Z ich treści nie można wywnioskować konkretnego powodu znalezienia się na ziemiach rosyjskich. Można domyślać się, iż trafili tam w wyniku jednej z czterech sowieckich deportacji Polaków na wschód (1940–1941)¹⁹. Ciekawym, choć również nielicznym w prasie, wątkiem jest kwestia służby wojskowej Polaków w Armii Czerwonej. Byli to Polacy, którzy po 17 września 1939 r. przymusowo zostali obywatelami sowieckimi i musieli wypełnić państwowy obowiązek. Po wojnie żołnierzy tych poszukiwali rodzice/rodzina, którzy w międzyczasie zmienili miejsce zamieszkania. W ramach tzw. repatriacji przybyli na terytorium prezentowanego w tekście województwa. Umieszczając ogłoszenie w prasie mieli nadzieję, iż dotrze ono do syna-czerwonoarmisty, o losie którego nie mieli szczegółowych wiadomości. Dla przykładu: „Poszukuję syna Tadeusza Ziemiaka, służył w wojsku sowieckim 1944. Ostatni jego pobyt w Częstochowie skąd otrzymałem list z fotografią, do Drohobycza. Kto by wiedział o jego pobycie proszę o wiadomość rodzice Jan i Katarzyna, Drwalewice, pow. Kozuchów. Za wynagrodzeniem”²⁰.

Wśród migrantów z Kresów Wschodnich dominowała ludność z terenu dzisiejszej Ukrainy (40,60%). Spośród nich z dużą grupę stanowili mieszkańcy Wołynia, tragicznie doświadczonego konfliktem polsko-ukraińskim (Rzeź Wołyńska i dalszy konflikt etniczny) oraz ludność województwa lwowskiego i tarnopolskiego. Niemalą grupę (11,97%) stanowili Polacy z terenu dzisiejszej Litwy (b. woj. wileńskie). Najmniejszą (7,69%) spośród przybywających ze wschodu grupę stanowili mieszkańcy obecnej Białorusi (b. woj. nowogródzkie, poleskie). Przemieszczana lub powracająca ludność, nim stanęła w miejscu nowego osiedlenia, musiała pokonać szereg trudności. Ich mnogość i intensywność mogła przytłaczać a nawet kosztować zdrowie i życie migranta. Świadczą o tym materiały dziennikarskie umieszczone na stronach GW.

---

¹⁹ W. Olszewski, *Dzieje współczesnego świata od 1939 roku*, Poznań 2009, s. 18.

²⁰ OD, „GW”, 07.02.1947, nr 38, s. 8.

Wykres 3: A.G.

Migawki z migracyjnej codzienności

Relacje ukazujące przymusową migrację (transport) Polaków do Rzeszy (obozy, praca przymusowa) w latach II wojny światowej należą do tematów rzadko podejmowanych na łamach GW w latach 1945–1947. Dominowała tematyka powrotów do Polski, warunków życia w alianckich obozach przesiedleńczych na Zachodzie, wezwania do wzięcia odpowiedzialności za demograficzną i materialną odbudowę kraju (zachęta do powrotu). Wyjątkiem była kwestia obozu koncentracyjnego w podpoznańskim Żabikowie. Informowano społeczeństwo o zbrodniach tam popełnionych; torturach, codzienności, ofiarach²¹. Dlaczego szeroko nie pisano o doświadczeniach wojennych? Być może temat był wówczas zbyt aktualny i bolesny, a zarazem stanowił powszechne, i przez to znane, doświadczenie. Inne były też prerogatywy prasy i stojących za nią czynników rządowych. Były nimi odbudowa i propaganda ludowego ustroju. Wspomnienia z II wojny światowej intensywnie pojawiły się w przestrzeni wydawniczej w późniejszych latach i to nie tylko na łamach gazet. Stanowiły także tematykę licznych konkursów pamiętnikarskich i książek²².

W relacjach GW o powojennych migracjach politycznych poruszano głównie zagadnienia społeczno-bytowe i organizacyjne oraz patriotyczne. W przypadku tych pierwszych ganiiono

²¹ *Byli więźniowie żabikowscy mówią o torturach i zbrodniach w obozie*, „GW”, 13.03.1945, nr 22, s. 3–4.

²² *Wspomnienia obozowe*, konkurs Towarzystwa Pamiętnikarstwa Polskiego z 1972 r., AAN, zesp. 2617, sygn. 578; E. Frankiewicz, *Człowiek poza nawiasem*, Warszawa 1955.

warunki życia w transportach, stosunek autochtonów do przybyszów, biurokratyczny chaos, chwalono dobre rozwiązania licznych problemów. Drugim przypadkiem była wspomniana już propaganda powrotu i odbudowy, którą oparto na patriotycznych uczuciach. Dobrze ukazuje to krótki cykl reportaży Feliksa Załachowskiego pt. „Powrót z Guzen” (nr. 162–164, 1945) Szczegółowo relacjonuje powrót z obozu: podróż koleją przez Czechy, pomoc Czechów i PCK, zasięganie informacji o Polsce i stacjonujących w niej Sowieciach (otrzymane odpowiedzi były nad wyraz pozytywne). Cykl utrzymany jest w tonacji patriotycznej. Kwintesencją propagandy (i być może autentycznej tużpowojennej euforii ludzi oswobodzonych) jest końcowe przesłanie włożone w usta byłego więźnia obozu: „Staniemy w zwartym szeregu. Pracować bowiem chcemy i umiemy – solidnie, rzetelnie i wytrwale. Nasze jutro należy się Tobie, Polsko!”²³.

Patriotyczna propaganda koegzystowała na szpaltach z nad wyraz licznymi materiałami prasowymi dotyczącymi, wspomnianej już wyżej, negatywnej, nieludzkiej, strony migracji. Rzeczywisty los ludzi streścić można fraszką Stefana Sojeckiego, opisującego los Polaków powracających, w tym przypadku z Zachodu, do kraju w 1945 r.:

„Serca im biją radośnie,
Niejedno oko łśni łzą
Że to już, że znów nareszcie
Jest Polska własna i dom!
Witają ich ciepłe słowa
I radość w tych słowach brzmi,
Witają otwarte serca. I, często, zamknięte drzwi”²⁴.

Jaki szczegółowy obraz powrotów znajdujemy na kartach GW? Jakie uczucia i ludzkie postawy były obecne wśród migrantów i ludności miejscowej? Z jakimi systemowymi utrudnieniami musiano sobie poradzić i jak to robiono? W pierwszej kolejności rozważmy statystykę, która w wymowny sposób zobrazuje skalę problemu.

a) Statystyka

Przesuwająca się linia frontu w 1945 r., warunkowana postępowaniem Armii Czerwonej i działającej przy jej boku I i II Armii Wojska Polskiego, wyzwalały fale powrotów Polaków z okupacyjnych wysiedleń do Generalnego Gubernatorstwa i obozów koncentracyjnych/śmierci. Można przyjąć, iż ówczesny mieszkaniec województwa był świadomy rozpoczynającej się „wędrowki ludów” – powrotów²⁵. Był ich naocznym świadkiem (Polaków, uciekających i deportowanych

²³ F. Załachowski, *Powrót z Guzen*, „GW”, 11.08.1945, nr 164, s. 3.

²⁴ S. Sojecki, *Powrót*, „GW”, 22.06.1945, nr 114, s. 3.

²⁵ Wybrane przymusowe migracje Polaków 1939–1945: wysiedlonych z zaanektowanych do Rzeszy ziem polskich – 1 mln, na obszar Niemiec – 3 mln, po powstaniu warszawskim – 600 tys., na tzw. Ziemię Odzyskane – 4 mln. P. Eberhardt, *Migracje polityczne na ziemiach polskich (1939–1950)*, Poznań 2010, s. 226–227.

Niemców) lub oczekiwał na powrót bliskich. Zaskoczeniem (początkowo) mogła być utrata Kresów Wschodnich i tzw. repatriacja i osadnictwo na Ziemiach Zachodnich i Północnych. Z czasem świadomość ta stała się powszechna. W prasie przygotowywano ludność miejscową na fakt masowego napływu ludzi spoza regionu. Zapowiadano różne liczby spodziewanych migrantów. Systematycznie ulegały one zwiększeniu. Na początku marca 1945 r. wskazywano na przyjazd 2000 osób do Poznania, podawano też liczbę 200 tyś. osób zza Buga, które przybędą celem zasiedlenia poniemieckich terenów – Lubuskiego. Każda następna informacja prasowa prezentowała rzesze ludzi przemieszczających się na teren województwa, przepełnione dworce i transporty kolejowe. Jesienią 1945 r. szacowano, iż na powrót do kraju oczekuje blisko 2 miliony Polaków z Zachodu²⁶. Współczesne szacunki potwierdzają tę liczbę²⁷. Władze i społeczeństwo musiały poradzić sobie z wymagającym i niecodziennym wyzwaniem. Według prasy od marca (powołanie poznańskiego oddziału PUR) do 31 grudnia 1945 r. poznański oddział PUR (41 punktów etapowych i dwa graniczne w Gubinie i Dobroszycach) przyjął i osiedlił 475 453 osoby (w tym z Zachodu 28 832). Zdecydowaną większość z tej liczby osiedlono na tzw. Ziemiach Odzyskanych. W Wielkopolsce pozostawiono natomiast 55 553 migrantów. Całkowita skala ruchu ludności była jednakże znacznie większa. Poznańskie punkty etapowe PUR obsługiwały również ludność zmierzającą do innych województw. Do 1 grudnia 1946 r. miano w nich obsłużyć niebagatelną liczbę 2 154 947 osób²⁸.

Wiosną 1945 r. do powracających z Generalnego Gubernatorstwa dołączyli Polacy wracający z obozów i robót przymusowych w Rzeszy. W późniejszym czasie wracali także żołnierze Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie, reemigrowała dawna Polonia oraz Polacy z Dalekiego Wschodu. Rząd polski, także poprzez prasę oddziałyującą na ich rodziny, zachęcał ich do powrotu. Ukazuje to wiersz Ludwika Trzaskowskiego, opublikowany na łamach GW:

„Wracajcie wszyscy! Z wszystkich krańców ziemi,
Z Włoch, Anglii, Niemiec, z Dalekiego Wschodu,
Wszak pewnie wszyscy chcecie między swymi,
Ojczyźnie służyć. Od Polarnych Lodów
Przybądźcie do swej stęsknionej rodziny,
Wy, co cierpicie, nie za swoje winy.
[...]
Wszyscy do domu do Polski wracajcie!”²⁹

---

²⁶ *O dach nad głową*, „GW”, 20.02.1945, nr 4, s. 1; *Pomoc dla powracających z obozów niemieckich*, „GW”, 28.02.1945, nr 11, s. 2; *Przybywają Polacy zza Buga*, „GW” 07.03.1945, nr 17, s. 2; *Na ziemiach zachodnich znajdzie pracę 200 tysięcy repatriantów zza Buga*, „GW”, 14.03.1945, nr 23, s. 3; 26.03.1945, nr 34, *Powracających z Niemiec, reemigrantów i repatriantów otoczą opieką czynniki społeczne*, s. 2; J. Tułasiewicz, *„Dziki” czy zorganizowany powrót?*, „GW”, 11.04.1945, nr 46, s. 3; J.T., *Braterski obowiązek*, „GW”, 14.09.1945, nr 198, s. 1.

²⁷ P. Eberhardt, *Migracje polityczne na ziemiach polskich (1939–1950)*, Poznań 2010, s. 226–227.

²⁸ *Poznański punkt etapowy PUR-u*, „GW” 1946, nr 31, s. 4; *Ruchy migracyjne poznańskiego PUR-u*, „GW”, 04.01.1947, s. 4.

²⁹ L. Trzaskowski, *Wracajcie wszyscy!*, „GW”, 02.08.1945, nr 155, s. 2.

Apelowano do nich o powrót, uczciwą pracę dla kraju, zapewniano o osobistym bezpieczeństwie. Przykładowo w 1946 r. propagowano następującą odezwę: „Rząd Jedności Narodowej na naczelnym miejscu postawił troskę o Was, Żołnierze, którzy krwią swoją, ofiarami i walką daliście tak wielki wkład w dzieło zwycięstwa, rozsławiając na cały świat imię Polski. [...] Nie wiercie kłamcom, którzy wmawiają Wam, że w Polsce będziecie prześladowani. [...] oczekuje Was odradzająca się Ojczyzna i nie powinno braknąć Waszych rąk przy utrwalaniu jej fundamentów”³⁰. Rzeczywistość okazywał się jednak inna. Na miejscu zastali represyjny system polityczny i trudne warunki bytowe³¹.

W wezwaniach do powrotu odwoływano się do uczuć patriotycznych, wspólnoty narodowej, konieczności odbudowy demograficznej i materialnej Polski. W tym celu wskazywano m.in. na wojenne straty społeczeństwa, depopulację narodu. Pisano również o negatywnym stosunku aliantów do Polaków na Zachodzie i tamtejszym rozleniwiającym – niszczącym moralnie – trybie życia. Powrót do kraju miał uchronić ich przed tym. Przydatność migrantów dla powojennej Polski była różnie oceniana w prasie. Najwyższą wartość miała prezentować Polonia rozumiana jako niezniszczona moralnie i fizycznie przez obozy, pracowita i wracająca z dobytkiem wielu lat pracy. Według szacunków w latach 1946–1950 reemigrowało około 200 tys. Polaków. Dziś wiemy, że nierzadko byli to ludzie o nastawieniach lewicowych. Chcieli oni budować Polskę w oparciu o socjalistyczne ideały. O tym jednak prasa przeważnie milczała. Drugą grupą byli więźniowie obozów i przymusowi robotnicy. Oni wracali w złym stanie zdrowia psychofizycznego, bez dobytku a przede wszystkim niechętni do podjęcia pracy. Winę za tę ostatnią kwestię przypisano nie tylko obozowemu doświadczeniu, ale również zachodniej, darmowej i obfitej, pomocy materialnej, które miały uczyć rodaków łatwego życia. Choć postrzegano ich jako grupę potencjalnie wymagającą większego wsparcia, władze polskie nadal zabiegały o ich powrót oraz zapewniały o nadziei na ich poprawę w kraju³².

Nie wszyscy chcieli jednak wracać z Zachodu. Rzeczywistych powodów (komunizacja Polski) w prasie – co oczywiste – nie podawano. Pozostających nadal na obczyźnie ukazywano po części w negatywnym świetle. Miały to być „niebieskie ptaki”, którym odpowiadało łatwe życie, do którego przyzwyczaić ich miała UNRRA i zachodnia pomoc humanitarna. Z kolei ubolewano nad innymi, uczciwymi i pracowitymi, którzy z powodu strat wojennych nie mają do czego i kogo wracać³³. Tych, którzy zdecydowali się na powrót lub zostali zmuszeni do przesiedlenia (tzw. repatriacji), zastała w Polsce trudna sytuacja bytowa. Jej przedsmak doświadczali już

---

³⁰ *Wracajcie do domu!*, „GW”, 23.02.1946, nr 52, s. 1.

³¹ Zob. J. Wróbel, *Cudzoziemskie żony żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie*, [w:] *Studia z dziejów Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie (1939–1947)*, red. P. Chmielowiec, K. A. Tochman, s. 217–237.

³² L. Trzaskowski, *Wracajcie wszyscy!*, „GW”, 02.08.1945, nr 155, s. 2; J. Nowacki, *Fale powrotu: rozmowa z Polką, która wróciła*, „GW”, 05.08.1945, nr 158, s. 3; E. Osmańczyk, *Trzy emigracje*, „GW” 09.11.1945, nr 254, s. 1; *Dziś przyjeżdża do Polski pierwszy transport reemigrantów z Niemiec*, „GW”, 22.08.1946, nr 229, s. 3.

³³ I. Rozkowska, *Zagadnienie repatriacji zachodniej (głos repatriantki)*, „GW”, 12.04.1947, nr 99, s. 3; P. Eberhardt, *Migracje polityczne na ziemiach polskich (1939–1950)*, Poznań 2010, s. 238.

w trakcie podróży do zrujnowanego kraju, podczas pierwszych chwil na dworcach i kontaktu z instytucjami powołanymi do koordynacji migracji i opieki nad jej uczestnikami.

b) Instytucje

Akcja tzw. repatriacji i osadnictwa na Ziemiach Zachodnich i Północnych oraz powroty z Zachodu były wymagającym przedsięwzięciem dla odradzającego się państwa i społeczeństwa. Często podkreślano ten fakt w prasie. Sprawdzian ten porównano nawet do budowy Gdyni w czasach II RP. Według redaktora, Zachód nie wierzył wówczas w pomyślność przedsięwzięcia, a jednak Polsce udało się je zrealizować. Teraz (1946) podobnie będzie z tzw. repatriacją i zasiedleniem „Ziem Odzyskanych” – propagandowo zapewniał czytelników GW³⁴. Rzeczywiście, akcja została przeprowadzona (wraz z równoczesnym wysiedlaniem Niemców i akcją „Wisła” w 1947), jednakże jej początkowy przebieg (koordynacja, warunki transportu) nie zawsze były zadowalające.

Akcję migracyjną (przesiedleńczą) koordynował przede wszystkim Państwowy Urząd Repatriacyjny (PUR), powołany do istnienia na mocy dekretu PKWN z 7 października 1944 r.³⁵. Urząd współpracował m.in. z Ministerstwem Ziem Odzyskanych, Poznańskim Związkiem Zachodnim i szeregiem innych organizacji zajmujących się kwestią migracji i osadnictwa³⁶. W prasie (GW) cieszył się on zróżnicowaną opinią. Podkreślano szeroki wachlarz zadań i problemów, przed którymi stanął PUR. Jego pracownicy musieli – w niełatwych realiach gospodarczych powojnia – koordynować masowy ruch ludności (transportów), rozwiązywać kwestie sanitarno-bytowe podróżnych³⁷, pomóc w znalezieniu pracy w nowym miejscu. PUR-owi zarzucano nadmierną biurokrację, chaos organizacyjno-administracyjny, złe funkcjonowanie niektórych punktów etapowych, jednakże tłumaczono je skąpyimi środkami budżetowymi urzędu, skutkami wojny i masowością ruchu ludności. Na łamach GW, w jednym z artykułów, pojawił się pomysł oddania nadzoru nad migracjami w ręce sprawniejszego, doświadczonego i o ugruntowanej tradycji Polskiego Czerwonego Krzyża. Do zmiany tej jednak nie doszło. W prasie krytykowano władze (ale nie centralne) za nieudolność i biurokrację. Jednocześnie apelowano o współpracę z nimi dla dobra ludzi. W pracę zaangażowane były także inne instytucje państwowe. Milicja Obywatelska i Straż Kolei Państwowych starały się zapewnić bezpieczeństwo osób i mienia, a pracownicy PKP sprawny transport (o czym dalej)³⁸.

---

³⁴ H.B., *Drugi etap akcji osiedleńczej*, „GW”, 12.03.1946, nr 69, s. 1.

³⁵ *Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 7 października 1944 r. o utworzeniu Państwowego Urzędu Repatriacyjnego*, Dz. U. 1944, nr 7, poz. 32.

³⁶ H.B., *Drugi etap akcji osiedleńczej*, „GW”, 12.03.1946, nr 69, s. 1.

³⁷ Wg danych Instytutu Zachodniego (1963) w całym kraju służba zdrowia PUR odebrała 2 742 porody, przebadła 1 318 162 osoby. W punktach etapowych zmarło 2 577 osób. S. Banasik, *Działalność osadnicza Państwowego Urzędu Repatriacyjnego na Ziemiach Odzyskanych w latach 1945–1947*, Poznań 1963, s. 45.

³⁸ *Na ziemiach zachodnich znajdzie pracę 200 tysięcy repatriantów zza Buga*, „GW”, 14.03.1945, nr 23, s. 3; *Kto opiekuje się repatriantami*, „GW”, 28.04.1945, nr 61, s. 3; J.T., *Braterski obowiązek*, „GW”, 14.09.1945, nr 198, s. 1; J. Dunin-Michałowski, *Repatriacka gehenna*, „GW”, 28.11.1945, nr 273, s. 3.

Istotny wkład w opiekę nad migrantami miały również samorządy. W województwie poznańskim był to Wojewódzki Komitet Pomocy Społecznej oraz Miejskie i Powiatowe Komitety Opieki Społecznej. WKPS odpowiadał m.in. za osiedlenie sierot wileńskich w Pawłowicach (powiat leszczyński). MKOP udzielały pomocy na dworcach kolejowych. Prowadziły noclegownie, jadłodajnie, Stacje Opieki nad Matką i Dzieckiem. Na podstawie prasy można postawić tezę, iż spełniały swoją rolę lepiej niż PUR. Lepiej znały bowiem miejscowe realia, a ich centra decyzyjne były bliżej niż państwowego PUR-u. Ważne były także inicjatywy oddolne organizowane doraźnie przez „czynniki społeczne”. Ich rola była istotna zwłaszcza w pierwszych miesiącach po wyzwoleniu spod okupacji niemieckiej³⁹.

Niebagatelną, chwaloną wielokrotnie na szpaltach GW, rolę w opiece nad migrującą ludnością polską sprawował PCK. W Polsce powołany została on do istnienia w 1919 r. W okresie międzywojennym i wojennym nabył PCK bogatego doświadczenia w zakresie pomocy humanitarnej, akcji informacyjno-poszukiwawczej. Pozwoliło to organizacji na świadczenie dość skutecznej pomocy po zakończeniu działań wojennych w 1945 r.⁴⁰. Na poznańskim Dworcu Głównym PCK „udziela doraźnej pomocy ambulatoryjno-sanitarnej”, współpracując z wyżej wskazanymi czynnikami rządowymi (PUR) i wojewódzkimi (MKOS)⁴¹. Pomocy medycznej udzielały przeważnie „siostry Pogotowia Sanitarnego” PCK. Ich poświęcenie, przemęczenie pracą i tłumem potrzebujących, opisywano na łamach GW. Były to kobiety, które ukończyły stosowny kurs medyczny, składający się z wykładów i 300–stu godzinnej praktyki w szpitalach Poznania. Pierwszy taki kurs odbył się latem 1945 r. w Poznaniu. Nadal jednak siły fachowe były niewystarczające. Apelowano zatem o wstępowanie w szeregi PCK i tym samym wsparcie państwa i organizacji społecznych w opiece nad potrzebującymi (w tym migrantami)⁴². Istniały także szpitale PCK. Jeden z nich założono w Gorzowie Wielkopolskim (Lubuskie, tzw. Ziemie Odzyskane). Leczyły się tam schorowane były więźniarki obozu Ravensbrück (w tym ofiary eksperymentów medycznych) oraz inni migranci wracający do kraju. W pierwszych miesiącach 1945 r. tamtejsi lekarze i siostry PCK pracowali w zamian za schronienie i wyżywienie, co było ważne w tuż powojennej rzeczywistości gospodarczej. Autor reportażu postawił ich jako wzór poświęcenia dla ludzi i kraju⁴³. Nim powracający do kraju Polacy znaleźli się pod opieką powyższych instytucji i organizacji społecznych musieli przetrwać trud transportu i pierwszych chwil na dworcach kolejowych.

c) Transport i życie dworcowe

---

³⁹ *Powracających z Niemiec, reemigrantów i repatriantów otoczą opieką czynniki społeczne*, „GW”, 26.03.1945, nr 34; D.L., *Na dworcu poznańskim*, „GW”, 02.12.1945, nr 277, s. 4; *Sierociniec PUR-u w Pawłowicach*, „GW”, 16.01.1946, nr 15, s. 5.

⁴⁰ <http://100lat.pck.pl/fakty/> [dostęp: 30.09.2021].

⁴¹ *Kto opiekuje się repatriantami*, „GW”, 28.04.1945, nr 61, s. 3;

⁴² H. Antkowiakowa, *Podajmy braciom dłoń*, „GW”, 02.08.1945, nr 155, s. 3; *Powiększyły się szeregi sióstr Pogotowia Sanitarnego P.C.K.*, „GW” 02.08.1945, nr 155, s. 3; D.L., *Siostra Magda*, „GW”, 02.08.1945, nr 155, s. 3.

⁴³ N. Bukowiecka, *Wśród Polek, które przeszły piekło*, „GW”, 17.08.1945, nr 170, s. 4.

W latach 1945-1947, które Andrzej Paczkowski nazwał czasem „podboju państwa”⁴⁴ przez komunistów w prasie nie tak rzadko pojawiała się krytyka władz niższego szczebla i samorządowych odpowiedzialnych za kwestię migracji (reemigracji czy repatriacji). Z tekstów prasowych wyłania się nieludzki obraz warunków podróży i pobytu na dworcach kolejowych. Szczególnie trudny był rok 1945, gdy władze dopiero kształtowały się a społeczeństwo zaczynało organizować się po niedawnej jeszcze okupacji. Przez kraj i tzw. Ziemie Nabyte przemieszczały się nie tylko zorganizowane transporty kolejowe, ale także liczni piesi, którzy o własnych siłach wracali do domu z Rzeszy⁴⁵.

Najważniejszym problemem był stan kolei. Zniszczone w trakcie walk zimą 1945 r. były liczne szlaki kolejowe i kluczowa infrastruktura (nastawnie, rozjazdy i in.). Dotkliwie brakowało taboru i pracowników kolejowych. Z tego powodu apelowano w prasie o jak najszybszy powrót fachowców i podjęcie pracy. Podkreślano także wykonane już prace i przywrócone połączenia, chwając i stawiając pracowników za wzór poświęcenia w odbudowie kraju⁴⁶.

Torturą dla migrantów, głównie kresowian, był długi czas podróży pociągiem na zachód kraju. Podróż mogła trwać kilka tygodni. Opóźnienia spowodowane były powyższymi czynnikami oraz wzmożonym ruchem kolejowym (pierwszeństwo transportów wojskowych), informacyjnym chaosem. Początkowo bywało, iż pociągi gubiły drogę. Dojeżdżały do niewłaściwych stacji lub jechały znacznie dłuższą drogą. Szwankowała także komunikacja pomiędzy stacjami i wiedza o aktualnym miejscu pobytu pociągu. Z czasem, w miarę odbudowy kolei, sytuacja ulegała poprawie, jednakże ludność nadal cierpiała udrękę. Powodowały ją, prócz tempa, warunki podróży. Wiele transportów składało się z otwartych węglarek czy platform, które w żaden sposób nie chroniły przed wpływem warunków atmosferycznych. Ludzie ratowali się w różny sposób. Jeden z tekstów prasowych, opisujący poznański dworzec kolejowy, ukazał wygląd wjeżdżającego na peron pociągu. Skład był spowity dymem nie tylko z parowozu, ale również licznych kominów wystających z wagonów. Prymitywnymi piecykami dogrzewano się i przygotowywano strawę. W wagonach panował ścisk i brud. Królowały wszy. Przekładało się to na wysoką zachorowalność (tyfus, jaglica i świerzb) i nie tak rzadką śmiertelność⁴⁷.

---

⁴⁴ Courtois S., Werth N., Panné J.-L., Paczkowski A., Bartošek K., Margolin J.-L. i in., *Czarna księga komunizmu*, Warszawa 2001, s. 351.

⁴⁵ *Pomoc dla powracających z obozów niemieckich*, „GW”, 28.02.1945, nr 11, s. 2; „*Bacznosc, rodacy – repatrianci przyjeżdżają*”, „GW”, 06.04.1945, nr 42, s. 3; J. Dunin-Michałowski, *Repatriacka gehenna*, „GW”, 28.11.1945, nr 273, s. 3; H.B., *Drugi etap akcji osiedleńczej*, „GW”, 12.03.1946, nr 69, s. 1.

⁴⁶ J. Tułasiewicz, *P.K.P. w Wielkopolsce coraz sprawniejsze*, „GW”, 18.01.1946, s. 3. Z.W., *Jeszcze transport*, „GW”, 20.02.1946, s. 1.

⁴⁷ *Prace nad uruchomieniem P.K.P w pełnym toku*, „GW”, 20.02.1945, nr 4, s. 2; *Braciom przybywającym z Buga należy podać pomocną dłoń*, „GW”, 20.04.1945, nr 54, s. 3; J. Dunin-Michałowski, *Repatriacka gehenna*, „GW”, 28.11.1945, nr 273, s. 3; D.I., *Na dworcu poznańskim*, „GW”, 02.12.1945, nr 277, s. 4; *Repatriacja, PUR i świadczenia rzeczowe*, „GW”, 12.04.1946, nr 100, s. 3.

Pomiędzy transportami przybywającymi z Zachodu a tymi z Wschodu występowała znaczna różnica. Według prasy najlepsze warunki panowały w pociągach przywozących przedwojenną Polonię. Czas podróży był krótszy (np. Belgia – Polska 6 dni). Podróżowali z dobytkiem, którego dorobili się na Zachodzie. Warunki higieniczne i stan psychiczny tych osób była znacznie lepszy niż tzw. repatriantów zza Buga. Ci drudzy prócz zaprezentowanych wyżej warunków podróży, przybywali z skromnym dobytkiem, w zniszczonej podróżą odzieży. Zdziwiali też regionalnymi, nieznanymi w Poznańskim, ubraniami. Nierzadko współdzielili miejsce z bydłem i innymi zwierzętami gospodarskimi, które zabrali ze sobą. Ludzi ci przybywali w zupełnie innych niż Polonia nastrojach (o czym poniżej)⁴⁸.

Ważnym elementem na migracyjnych szlakach były dworce kolejowe. Na nich oczekiwano na kontynuację podróży, szukano pomocy medycznej, aprowizacji, odzieży czy toalety. Te ostatnie czasami ustawiano wzdłuż torów kolejowych, aby zapanować nad stanem sanitarnym ludzi i kolejowego otoczenia. Dworce były też miejscem docelowym – wyładunku i dalszego rozwoju w teren w celach osadniczych. W tym celu stosowano wózki dworcowe, podstawiano powozy lub do pociągów regionalnych doczepiono platformy z migrantami⁴⁹.

Stan dworców zależał od walk, które toczyły się w danym miejscu. Najczęściej w GW opisywano dworce poznańskie (Główny, Zachodni, towarowy na Kobylimpolu). Najgorzej prezentował się Dworzec Główny. Zniszczony walkami o Festung Posen w 1945 r. miał przypominać gruzowisko. Mimo to, na jego peronach tłoczyli się ludzie. Zimą perony zasnuwał dym z ognisk palonych przez oczekujących na pociąg ludzi. Ścisk panował także w niewielkim, ale ocalałym z wojennej pożogi, Dworcu Zachodnim. Do kas ustawiały się długie i wielogodzinne kolejki. Negatywne emocje gorzały wśród ludzi. Kobylepole było z kolei podmiejskim dworcem towarowym przeznaczonym do obsługi większych transportów przesiedleńczych. Oczekiwano tam na dalszą podróż lub ewentualny wyładunek. Warunki i emocje były podobne powyższym przykładom. Dworcowe zamieszanie potęgował też system oznaczeń, licznych drogowskazów oraz tablic informacyjnych, które miały być mało czytelne dla przybyszów. Nie znali nazw urzędów i instytucji oraz ich kompetencji. Błądzili lub poświęcali czas stojąc w kolejce do niewłaściwego biura⁵⁰.

Na dworcach kolejowych było niebezpiecznie. Tłum ludzi i zawierucha powodowały wypadki kolejowe – wpadnięcia pod lokomotywy czy wagony. Dochodziło do licznych przestępstw, wśród których dominowały kradzieże i rozboje. Dochodziło też do zgwałceń, bezprawnych rewizji, awantur i usuwania ludzi z pociągów. Dworce kolejowe były też miejscem, gdzie wiele

---

⁴⁸ E. Osmańczyk, *Trzy emigracje*, „GW” 09.11.1945, nr 254, s. 1; *Z ruchu repatriacyjnego*, „GW”, 26.05.1946, nr 142, s. 4; *Poznań wita rodaków z Belgii*, „GW” 30.07.1946, nr 206, s. 5.

⁴⁹ *Repatriacja, PUR i świadczenia rzeczowe*, „GW”, 12.04.1946, nr 100, s. 3; *Poznań wita rodaków z Belgii*, „GW” 30.07.1946, nr 206, s. 5.

⁵⁰ *Kronika poznańska. Zbudowanie poczekalni na dworcu obowiązkiem miasta Poznania*, „GW”, 03.06.1945, nr 95, s. 4; *Z życia Wielkopolski: repatrianci w Kobylempolu*, „GW”, 09.08.1945, nr 162, s. 5; J.T., *Braterski obowiązek*, „GW”, 14.09.1945, nr 198, s. 1.

osób ze względu na brak najbardziej podstawowych środków do życia zmuszone były szukać jałmużny. Nierzadko byli to zdemobilizowani i kalecy żołnierze. Dochodziło również do morderstw, gdy celowo wepchnięto podróżnego/migranta lub strażnika SKP pod wjeżdżający na stację skład kolejowy lub zabito podczas napadu rabunkowego. Dworce były też miejscem narodzin dzieci. Rodząca kobieta mogła mówić o szczęściu, gdy skład znajdował się akurat na postoju na stacji kolejowej z ambulatorium PCK lub innym. Mogła liczyć wówczas na fachową pomoc. Gorzej było, gdy poród następował w wagonie lub prowincjonalnej stacyjce, gdzie w najlepszym przypadku mogła otrzymać pomoc od funkcjonariusza SKP. Zdarzały się i takie sytuacje (Opalenica)⁵¹. Na zaprezentowanych powyżej kwestiach nie kończyła się lista problemów, z którymi musiał zmierzyć się migrujący Polak. Były jeszcze postawy ludności miejscowej i własne dotychczasowe doświadczenia, często niezwykle trudne dla zdrowia psychicznego.

d) Postawy ludności

Niewiele miejsca w badanej prasie poświęcono postawom (mentalności) ludzkim w czasie II wojny światowej. Bezkonkurencyjnie dominuje w niej tematyka tużpowojennych powrotów do Polski, do województwa poznańskiego. Zawarte w GW teksty prezentują dość „ponury” obraz postaw, uczuć czy nadziei migrantów i ludności miejscowej. Doskonale oddaje je wyżej już cytowany wiersz S. Sojeckiego. Wojna i jej skutki – bieda, zniszczenia, chaos i odbudowa, walka o swój i najbliższych byt – znajdowały odzwierciedlenie w postawach moralnych Polaków. Nie bez znaczenia były także wcześniejsze stereotypy i podziały regionalne oraz doświadczenie okupacji niemieckiej w Poznańskim (Kraj Warty) i sowieckiej na Kresach (1939–1941). Wszechobecność Armii Czerwonej i nowych władz polskich z nadania PKWN, pozwalały zapewne kresowianom domniemywać kształtu przyszłego życia, co w połączeniu z powyższymi realiami tzw. repatriacji i osiedleniem na terenach zachodnich, musiało negatywnie wpływać na ich stan psychiczny. O tych powodach, co oczywiste w ówczesnych realiach, nie przeczytamy w GW. Dowiemy się za to wiele o samej postawie wewnętrznej/psychicznej migrantów i autochtonów.

Wiele miejsca w prasie poświęcono apelom o solidarność miejscowych z migrującymi ludźmi. Redaktorzy odwoływali się do uczuć, wskazując na „serce”, którym winni kierować się w relacjach z przybyszami. Piszący posługiwali się także symboliką biblijną, bliską katolickiemu społeczeństwu, której idealną ikoną była postać ewangelicznego Samarytanina. W chrystusowej przypowieści udzielił on hojnej pomocy obcemu etnicznie i geograficznie Żydowi, którego napadli i pobili napastnicy⁵². Posługiwano się także przykładami z września 1939 r. Podkreślano w nich, iż Poznaniacy masowo uciekali wówczas do Polski centralnej i dalej na wschód, gdzie znajdować mieli realną pomoc i „serce”. Teraz (1945–1947) sami winni wykazać się tym samym wobec kresowian. Podkreślano jednocześnie, iż także poza Krajem Warty ludność cierpiała represje i okupacyjną gehennę. Zapewne jest to obraz celowo

---

⁵¹ J. Tułasiewicz, „Dziki” czy zorganizowany powrót?, „GW”, 11.04.1945, nr 46, s. 3; T. Pasikowski, Z karabinem wzdłuż torów, „GW”, nr 49, s. 3; Obława na Dworcu Głównym, „GW”, 20.05.1947, nr 137, s. 5.

⁵² Zob. *Biblia Tysiąclecia* [online], t. 10, 30-37, <https://biblia.deon.pl/> [dostęp: 11.11.2021].

przerysowany (1939), ale sugestywny i pokazujący zarazem postawy niektórych spośród miejscowych⁵³. Należy zaznaczyć, iż apele te zamieszczano szczególnie w 1945 r. Tuż powojenna zawierucha i niepewność jutra mogły być wówczas najsilniejsze, choć kolejne dwa lata przyniosły niewielką poprawę. Szeroko opisał ówczesne realia w Polsce (1944–1947) Marcin Zaremba⁵⁴. Z kolei Stanisław Jankowiak i Jan Miłosz wskazują, iż niechęć poznaniaków do przybyszów ze wschodu wynikała z konkurencji ekonomicznej, której przedmiotem były gospodarstwa rolne i mienie poniemieckie⁵⁵. Walka ta była jedną z konsekwencji II wojny światowej i działalności okupanta niemieckiego (wywłaszczenia, wysiedlenia, działalność niemieckiego Urzędu Powierniczego).

Trudno stwierdzić, jaki odzew wywoływały tego typu apele i porównania. Na szpaltach GW apele te ponawiane były co pewien czas. Pozwala to sądzić, iż potrzeba w tym zakresie była ciągle aktualna. Wojna i jej konsekwencje społeczno-gospodarcze były trudem dla wszystkich. Mogły skłaniać niektórych do postaw zamkniętych i troski o siebie i swoją rodzinę czy przyszłą sytuację materialną.

Na łamach GW ganiono nie tylko brak zrozumienia sytuacji, w której znaleźli się migranci (zwłaszcza repatrianci), ale także jawną niechęć wobec przyjezdnych i osiedlanych. Dotyczyło to nie tylko osób prywatnych, ale także pracowników państwowych i samorządowych. Zdziwienie wśród Polaków przybywających z Belgii wywoływały niemiłe zachowania pracowników PKP i opieszałość w wypełnianiu zawodowych obowiązków. W zestawieniu z wyżej ukazаныmi zachętami rządu polskiego do powrotu Polonii do Polski, wywoływało to negatywne wrażenie. Wskazywano także na niechlubne postawy obojętności wobec ludzkiej nędzy podążającej w transportach PUR-u⁵⁶.

Wykorzeleni z rodzinnych stron i materialnie biedni kresowianie, mamiona propagandą Polonia i wynędzniali, schorowani więźniowie obozów, mogli czuć się rozgoryczeni. W dworcowych noclegowniach PUR-u lub innych instytucji czuli się obco i niepewnie, gdyż spędzali noc w otoczeniu obcych i niepewnych ludzi. W noclegowniach (Poznań) miała panować niemiła atmosfera. Ludzie ci spragnieni byli słowa nadziei i zrozumienia, lepszej opieki medycznej i aprowizacji. Niebagatelną rolę pełniło także wystuchanie opowieści o ich niedoli. W jednym z artykułów, dotyczącym punktu etapowego PUR w Kaliszu, chwalono

---

⁵³ „Bacność, rodacy – repatrianci przyjeżdżają”, „GW”, 06.04.1945, nr 42, s. 3; A.R., *Kronika poznańska. O opiekę nad powracającymi z Rzeszy*, „GW”, 23.05.1945, nr 84, s. 4; J. T., *Braterski obowiązek*, „GW”, 14.09.1945, nr 198, s. 1; S. Słoniński, *Co jesteśmy winni rodakom zza Buga*, „GW” 17.11.1945 nr 262, s. 3; J. Dunin-Michałowski, *Repatriacka gehenna*, „GW”, 28.11.1945, nr 273, s. 3; *Biblia Tysiąclecia* (online), <https://biblia.deon.pl/> [dostęp: 07.10.2021].

⁵⁴ M. Zaremba, *Wielka trwoga. Polska 1944–1947: ludowa reakcja na kryzys*, Kraków 2012.

⁵⁵ S. Jankowiak, J. Miłosz, *Przesiedlenia ludności polskiej z ZSRR na teren Wielkopolski*, „Biuletyn IPN” 2003, nr 11, s. 40.

⁵⁶ L. Susicki, *Nasi rodacy wracają*, „GW”, 27.05.1945, nr 88, s. 1; *Nie utrudniać osadnictwa*, „GW”, 24.06.1945, nr 118, s. 5; J.T., *Braterski obowiązek*, 14.09.1945, nr 198, s. 1; *Poznań wita rodaków z Belgii*, „GW”, 30.07.1946, nr 206, s. 5.

postawę tamtejszego kierownika. On sam był tzw. repatriantem. Doskonale rozumiał niedolę kresowego migranta i potrafił jej skutecznie zaradzić, zaspokajając powyższe potrzeby. Redaktor GW postawił go przed czytelnikami jako wzór. Inaczej zaprezentowano w GW sytuację sierot przybyłych z Wileńszczyzny do Pawłowic. Po trudzie podróży (warunki pominięte w prasowym opisie), miały zostać serdecznie powitane i ulokowane w pawłowickim pałacu. Zapewniono im tam warunki do życia i nauki. Migranci, szczególnie byli więźniowie obozów koncentracyjnych i robotnicy przymusowi, mieli wyrażać zadowolenie z ponownej obecności na polskiej ziemi, spotkania z bliskimi, życia wśród swoich i polskiej mowy⁵⁷. Być może łagodziły one ciężkie warunki transportowe i oblicze zniszczonego kraju. Kresowianie natomiast musieli odnaleźć się w nowym miejscu, scenerii i otoczeniu społecznym.

Podsumowanie

Wojna, okupacja i migracje ludności są zjawiskami współwystępującymi. Ukazała to niejednokrotnie historia. Na ziemiach polskich masowe ruchy ludności występowały kilkakrotnie w XX w. i w epokach wcześniejszych. Ich uczestnikami byli przedstawiciele różnych nacji (Polacy, Niemcy, Żydzi, mniejszości). Zawsze powodowały one negatywne – wręcz tragiczne – konsekwencje dla ludności. Cierpiały ich psychika i ciało poddane trudom transportu, represji czy osadnictwa w obcym środowisku. Ludzie ci doświadczali skrajnych uczuć – niepewności losu, strachu, chaosu, wykorzenienia, rozczarowania i goryczy, żalu za utraconą przeszłością. Padali oni ofiarami przestępstw i przedmiotowego traktowania.

Doświadczenia te były często opisywane na kartach GW w latach 1945–1947. Opisy te są wiarygodne, co potwierdziło zestawieni ich przez autora raportu ze świadectwami Kresowian osiadłych we Wschowie⁵⁸. Pozwalała na to ówczesna – kształtująca się jeszcze – władza ludowa. W publikacjach prasowych miała też własny cel. Propagowała w społeczeństwie pożądane postawy (solidarności, pomocy, współpracy z władzami), co miało pomóc w pomyślnym przeprowadzeniu akcji powrotów i tzw. repatriacji. Sama władza była wtedy jeszcze nieugruntowana, a słabość ekonomiczna wychodzącej z wojennej pożogi Polski znaczna. Liczba migrującej ludności była natomiast liczona w milionach. Prasa, nie podawała oczywiście wszystkich informacji. Nie znajdziemy w niej treści antyradzieckich czy traktujących o przestępczości maruderów z Armii Czerwonej i Wojska Polskiego. Krytyka władz była również ograniczona do szczebla regionalnego. Pozwalano wskazywać na niedociągnięcia PUR-u, władz wojewódzkich i powiatowych. Próżno szukać jednak krytyki władz centralnych czy międzynarodowych decyzji politycznych związanych np. z utratą przez Polskę Kresów Wschodnich.

---

⁵⁷ J.T., *Braterski obowiązek*, „GW”, 14.09.1945, nr 198, s. 1; *Sieroty z Wileńszczyzny w Pawłowicach*, „GW”, 24.11.1945, nr 269, s. 5; J. Wojtyś, *185 tysięcy repatriantów w ciągu 4 miesięcy znalazło pomoc w kaliskim PUR*, „GW”, 06.05.1946, nr 122, s. 7; I. Rozkwa, *Zagadnienie repatriacji zachodniej (głos repatriantki)*, „GW”, 12.04.1947, nr 99, s. 3.

⁵⁸ *To wszystko człowiek widział: wspomnienia wschowskich kresowian*, red. M. Kasza, Wschowa 2012.

Badania, choć dotyczyły przymusowych (politycznych) migracji Polaków w latach 1939–1947, pozwoliły wykazać podobieństwa i różnice z obecnym kryzysem migracyjnym (od 2015). Wspólnym ich mianownikiem są powody: wojna i polityka, oraz niektóre elementy procesu migracyjnego: masowość (skala), dezorientacja migrantów, stosunek ludności miejscowej do przybyszów (pomoc – niechęć), zaangażowanie organizacji społecznych, rola mediów (informacja – dezinformacja), zdecydowana przewaga mężczyzn wśród migrantów. Zasadniczą różnicą jest etniczno-wyznaniowy profil migrantów i sposób przemieszczania się. Po drugiej wojnie światowej przybywali Polacy, przeważnie katolicy – obcy regionalnie, ale nie etnicznie. Obecnie są to ludzie innych nacji, wyznań i kultur. Wojenny i tuż powojenny ruch ludności był sterowany polityką represji okupanta niemieckiego i powrotami z obozów czy przesiedleń oraz decyzjami politycznymi (Teheran 1943, Jałta i Poczdam 1945). Od 2015 r. ludzie decydują się na podróż dla lepszego, spokojniejszego kraju, niż wegetację lub groźbę śmierci/represji w swojej ojczyźnie doświadczonej wojną i destabilizacją dotychczasowego życia. Wtedy (od 1945 r.) przybywali oni zorganizowanym przez państwa transportem (początkowo także pieszo, zdobycznymi rowerami itp.), dziś podróż organizują sami migranci (nierzadko zmuszeni do korzystania z infrastruktury stworzonej i podtrzymywanej przez grupy przestępcze), pieszo ale też korzystając z współczesnych środków lokomocji. Wnioski (wskazówki) można postawić następujące: istotna jest edukacja społeczeństwa i migrantów, zapewnienie zorganizowanej i fachowej pomocy, niedopuszczenie do chaosu i nadmiernej biurokracji. Niebagatelną rolę w kryzysie winny odgrywać pozarządowe i wyspecjalizowane organizacje pozarządowe.

Analizowane materiały pokazują, jak dużą i trudną zmianą mogą być migracje, zarówno dla samych osób przemieszczających się, ich rodzin, jak i społeczności przyjmujących. Wydaje się jasne, że niezbędne w takich sytuacjach są zdecydowane, przejrzyste, uporządkowane działania przy wykorzystaniu i tworzeniu infrastruktury, współpracy doświadczonych ekspertów oraz podejściu pełnym empatii zaangażowanych instytucji i osób.

Bibliografia

Źródła i prasa

Biblia Tysiąclecia (online)

<https://biblia.deon.pl/> [dostęp: 07.10.2021 i 11.11.2021].

Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 7 października 1944 r. o utworzeniu Państwowego Urzędu Repatriacyjnego, Dz. U. 1944, nr 7, poz. 32.

Głos Wielkopolski 1945–1947.

Wspomnienia obozowe, konkurs Towarzystwa Pamiętnikarstwa Polskiego z 1972 r., AAN, zesp. 2617, sygn. 578.

Opracowania/netografia

Cofta E.

1975 *Trzydzieści lat „Głosu Wielkopolskiego” (1945–1975)*, „Kronika Miasta Poznania”, nr 1, s. 23–46

Banasik S.

Działalność osadnicza Państwowego Urzędu Repatriacyjnego na Ziemiach Odzyskanych w latach 1945–1947, Poznań 1963.

Courtois S., Werth N., Panné J.-L., Paczkowski A., Bartošek K., Margolin J.-L. i in.

2001 *Czarna księga komunizmu*, Warszawa.

Czocher A., Kalbarczyk S.

2020 *Życie codzienne pod okupacją niemiecką i sowiecką – porównanie*, w: *Po jednej i drugiej stronie linii Ribbentrop-Mołotow: okupacja niemiecka i sowiecka ziem polskich w latach 1939–1941 w porównaniu*, red. S. Kalbarczyk, M. Przegiętka, t. I, Warszawa, s. 300–307.

Eberhardt P.

2010 *Migracje polityczne na ziemiach polskich (1939–1950)*, Poznań.

Fąferek L.,

Biogramy Ofiar Zbrodni Katyńskiej,
<http://ksiegicmentarne.muzeumkatyńskie.pl/wpis/5053> [dostęp: 05.09.2021].

Frankiewicz E.,

1955 *Człowiek poza nawiasem*, Warszawa.

Jankowiak S., Miłosz J.

2003 *Przesiedlenia ludności polskiej z ZSRR na teren Wielkopolski*, „Biuletyn IPN”, nr 11, s. 36–41.

Ligarski S.

W zwierciadle ogłoszeń drobnych. Życie codzienne na Śląsku 1945–1949, Wrocław 2007.

Olszewski W.

2009 *Dzieje współczesnego świata od 1939 roku*, Poznań.

Piątkowski S.

2013 *Codziennosc poczatkow okupacji niemieckiej w Generalnym Gubernatorstwie w swietle ogloszen drobnych „Gońca Krakowskiego” (październik 1939 – czerwiec 1940)*, „Pamięć i Sprawiedliwość”, nr 1(21), s. 23–49.

Piątkowski S.

2021 *Życie codzienne Polaków w Generalnym Gubernatorstwie w swietle ogloszen drobnych polskojęzycznej prasy niemieckiej*, Warszawa.

Represje za pomoc Żydom na okupowanych ziemiach polskich, red. M. Grądzka-Rejak, A. Namysło, Warszawa 2019.

Rymar D.

2005 *Ukształtowanie się Ziemi Lubuskiej jako jednostki administracyjnej w swietle sprawozdań pełnomocników rządu (luty-lipiec 1945)*, „Rocznik Lubuski”, t. 31, cz. 2, s. 11–30.

Targosz K.

2020 *Życie codzienne mieszkańców Wrocławia w latach 1956–1970 na podstawie ogłoszeń drobnych w dolnośląskim dzienniku „Słowo Polskie”, Studia z Historii Najnowszej Polski”, t. 2, s. 116–127.*

2012 *To wszystko człowiek widział: wspomnienia wschowskich kresowian*, red. M. Kasza, Wschowa.

Wróbel J.

Cudzoziemskie żony żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie, [w:] *Studia z dziejów Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie (1939–1947)*, red. P. Chmielowiec, K. A. Tochman, s. 217–237.

Zaremba M.

2012 *Wielka trwoga. Polska 1944–1947: ludowa reakcja na kryzys*, Kraków.

<http://100lat.pck.pl/fakty/> [dostęp: 30.09.2021].

<https://instytutpileckiego.pl/pl/instytut/aktualnosci/kl-gusen-miejsce-kazni-polskiej-inteligencji-podcast> [dostęp: 30.09.2021].

<https://pck.pl/bezpieczenstwo/biuro-informacji-i-poszukiwan/historia-biura/> [dostęp: 16.09.2021].

<https://www.gross-rosen.eu/historia-kl-gross-rosen/> [dostęp: 30.09.2021].

Aneks

1) Wykaz osób migrujących/poszukiwanych, zamieszczonych w ogłoszeniach GW (1945–1947)

a) Kobiety

1. Achremczyk Zofia	3. Bendowska Stefania
2. Bednarczykowa Zofia	4. Bepierść Maria

5. Besler Irena
6. Białoskórska Zofia
7. Błażejewska
8. Błażejewska Weronika
9. Bogalska Anna
10. Bolt Magdalena
11. Borysowa
12. Borysowa Anna
13. Borysowa Stefania
14. Brettschneiderowa
15. Bryhcówna Janina
16. Butler Gaga
17. Bykowska
18. Chmielewska Stanisława
19. Chmielewska Zofia
20. Chraplewska Wera
21. Cichoń Florentyna
22. Cieporówna Zofia
23. Ciesielska Janina
24. Cieśla Wanda
25. Czekąło Anna
26. Czujko Anna
27. Czyściecka Anna
28. Dittmajer Michalina
29. Dolata Hanna
30. Dolata Mira
31. Dołęgowa Leokadia
32. Dorla Wanda
33. Drob Katarzyna
34. Durska Halina
35. Dyjewska Maria
36. Fidenkiewicz Maria
37. Furtakówna Franciszka
38. Gągorowska Maria
39. Gierulska Jadwiga
40. Gopaniuk Jadwiga
41. Górawska Tekla
42. Górecka Karolina
43. Grzybowska
44. Guttmanowa
45. Hancyk Alina
46. Hardej Dominika
47. Helena
48. Ilnicka (córka)
49. Ilnicka Eleonora
50. Iwaszczeszyn Helena
51. Jachalska Bogumiła
52. Jacyno Janina
53. Janczyk Maria
54. Jankowska Marta
55. Jedynak Helena
56. Józefowiczowa
57. Kalicka Czesława
58. Kamińska Alina
59. Kanak Anna
60. Kempieńska Jadwiga
61. Kijewska
62. Kleinowa
63. Klukiewicz Anna
64. Kolbuszowska
65. Komarnicka Katarzyna
66. Kopeć Wanda
67. Koszycka Anna
68. Kowal Franciszka

69. Kozak Anna	101. Michalak Jadwiga
70. Kozłowska Helena	102. Michałowska Wiktoria
71. Kozłowska Janina	103. Mierzwicka Barbara
72. Kozubska Wanda	104. Mierzwicka Irena
73. Kożuchowska	105. Mikosiowa Helena
74. Kozyra Maria	106. Mszygłód Rozalia
75. Krauze Czesława	107. N.N. dziewczyna 14–15 lat
76. Kreczko Kazimiera	108. N.N. kobieta (adres kontaktowy u OP w Poznaniu)
77. Krzyżanowska	109. Niemirowska Józefa
78. Kubiak Aniela	110. Okińczyc Zofia
79. Kucharczak Helena	111. Osipowa Wanda
80. Kucharska Józefa	112. Ozimek Maria
81. Kurczym Teofila	113. Pełech Anna
82. Kuriata Amelia	114. Piasecka Janina
83. Lejczakówna Zofia	115. Podbielska Maria
84. Lengiewicz Zofia	116. Popławska Halina
85. Liebner Salomea	117. Przybył Jadwiga
86. Lutyńska Maria Janina	118. Reclaw Kazimiera
87. Majer Wiktoria	119. Rosińska Franciszka
88. Mąkowska Zofia	120. Rotkiewiczowa Janina
89. Małek Maria	121. Rozmiarkówna Jadwiga
90. Malinowska Anna	122. Rudzińska,
91. Malińska Sabina	123. Rutkwa
92. Maliszewska Zofia	124. Rzepecka zd. Papirowska Karolina
93. Malta Antoni	125. Scheib Maria
94. Marcinkowska Franciszka	126. Sędzińska Zofia
95. Marcinkowska Maria	127. Sendyka Aniela
96. Maruszczak Weronika	128. Sendyka Emilia
97. Masalska Eleonora	129. Skoczylasowa
98. Maselnicowa Emilia	130. Skoroszewska Cecylia
99. Matysiak Teresa	131. Skowrońska Ligia
100. Mejnastowicz Maria	

132. Smorawińska Halina	155. Wesołowska Anna
133. Staškowiakowa Stanisława	156. Wesołowska Maria
134. Stehdera Anna	157. Wesołowska Rozalia
135. Stępniewska Alina	158. Wierzbowska Leontyna
136. Strzałkowska Olga	159. Wiśniewska Janina
137. Sturnowa	160. Witkowska Jadwiga
138. Styperkowa	161. Wittig Halina
139. Sulikowska	162. Wojciechowska Zofia
140. Szczepaniak Aurelia	163. Woźniak Kazimiera
141. Szewczukówna Maria	164. Wrońska Maria
142. Szpakowa Stefania	165. Zachorska Albina
143. Szyguła Zofia	166. Zagrobelna Tekla
144. Szymańska Helena	167. Zajązkowska Maria
145. Tarasiuk Weronika	168. Zakolska Janina
146. Tarczyńska Cecylia	169. Zalewska Stefania
147. Tomaszewska Dobromiła	170. Zamojska Maria
148. Trojanowska Malwina	171. Zapolska Kazimiera
149. Urbanowicz Cecylia	172. Zawałkiewiczowa Anna
150. W. Helena	173. Ziejawa Aleksandra
151. Wagner Margareta	174. Zielińska Marianna
152. Warwińska	175. Zieńko Geonita
153. Waszkiewicz Cecylia	176. Zwierzchowska Janina
154. Wasztaj Wanda	

b) Mężczyźni

1. Adamczewski Stefan	6. Andrzejewski Alfred	12. Bartsch Jerzy
2. Adamczyn Edward	7. Andrzejewski Maksymilian	13. Bartz Bogdan
3. Adamowicz Władysław	8. Anioł Piotr	14. Bartz Witold
4. Adawczewski Rafał	9. Anioł Stefan	15. Bednarczyk Szymon
5. Alkiewicz Andrzej	10. Armatys Franciszek	16. Bemben Szczepan
	11. Balbus Antoni	17. Berliński Józef
		18. Białas Roman

19. Białke Antoni	47. Bukowski Rajmund	78. Drańczarek Piotr
20. Białoskorz Stanisław	48. Burian Mieczysław	79. Drewniak Zbigniew
21. Biliński Kazimierz	49. C. Stanisław	80. Drygas Kazimierz
22. Bilski Czesław	50. Cap Józef	81. Dryl Jan
23. Bóbr Tadeusz	51. Celka Zygmunt	82. Drzewiecki Bolesław
24. Bodziachowski Eugeniusz	52. Chlewiński Edward	83. Dutkiewicz Stanisław
25. Bogajski Marian	54. Chorkawy Mikołaj	84. Dybizbański Bogdan
26. Bogusz Marian	55. Chruściak Stanisław	85. Dymkowski Mieczysław
27. Bonisławski Robert	56. Chruszczyński Leon	86. Dynkowski Witold
28. Bonisławski Robert	57. Cichocki Stefan	87. Dziedzic Wiktor
29. Borys (syn)	58. Cichocki Władysław	88. Ebert Norbert
30. Borys Bazyle	59. Cichocki Zdzisław	89. Eborowicz Julian
31. Borys Romuald	60. Ciesielski Ryszard	90. Ertmański Kazimierz
32. Borys Zygmunt	61. Cieśla Franciszek	91. Ewert Jan
33. Borzyński Ludwik	62. Czabajski Bogdan	92. Fąferek Leon
34. Botner Jan	63. Czajka Szczepan	93. Fiałkowski Marian
35. Braun Augustyn	64. Czapla Paweł	94. Fidenkiewicz Emil
36. Braun Franciszek	65. Czekanowski Tadeusz	95. Fidenkiewicz Jan
37. Braun Karol	66. Dąbkowski Zbigniew	96. Fidenkiewicz Ludwik
38. Brodecki Władysław	67. Danecki Witold	97. Filipowicz Ireneusz Maciej
39. Brzeski Tomasz	68. Danecki Witold	98. Francuzik Kazimierz
40. Budzelewicz Jan (ojciec)	69. Danielewicz Henryk	99. Furmanowicz Józef
41. Budzelewicz Jan (syn)	70. Daszkiewicz Wacław	100. Galantowicz
42. Budzelewicz Stanisław	71. Dawidowski Czesław	101. Gasiński Piotr
43. Bujwid Jan	72. Denega Franciszek	102. Gaweł Tadeusz
44. Bujwid Maciej	73. Didenko Bolesław	103. Gierulski Rajmund
45. Bujwid Odon	74. Dolata Karol	
46. Bukowski Henryk	75. Domagalski Janusz	
	76. Doroszkiewicz Feliks	
	77. Dragunowicz Henryk	

104. Gintowt– Dziewiałtowski Władysław	124. Hańczewski Zdzisław	144. Jaś Ignacy
105. Głogowski Florian	125. Hejnowicz Franciszek	145. Jasiński Wacław
106. Golniewicz Tadeusz	126. Henryk Nowak	146. Jastrzębski Wacław
107. Górecki Piotr	127. Iwaniuk Stanisław	147. Jastrzębskio Roman
108. Górka Franciszek	128. Jabłkowski Wojciech	148. Jędrysiak Władysław
109. Goryś Stefan	129. Jabłoński Marian	149. Jeziński Bolesław
110. Gorzkowski Antoni	130. Jabłoński Miroslaw	150. Józef Potyra
111. Grabarczyk Adam	131. Jachimowicz	151. Józefowicz
112. Grabarczyk Edmund	132. Jachimowicz Maciej	152. Jułkowski Jerzy
113. Grabowicz Kazimierz	133. Jagiełła Stanisław	153. Kabarowski Tadeusz
114. Grabowski Henryk	134. Jakubiak Franciszek	154. Kacheta Antoni
115. Graclik Leopold	135. Jan (z miejscowości Horka)	155. Kaczmarek Ludwik
116. Grossmann Franciszek	136. Janas Leon	156. Kaiser Jan
117. Gruszczyński Wawrzyniec	137. Jandy Sylwester	157. Kaliszewscy Bolesław
118. Gryca Augustyn	138. Jankowiak Józef	158. Kaliszewski Kazimierz
119. Grycz Janusz	139. Jankowiak Wacław	159. Kalusz Tomasz
120. Grzywiński Władysław	140. Janowski Bolesław (a)	160. Kamiński Jerzy
121. Guttman	141. Janowski Bolesław (b)	161. Kantecki Ferdynand
122. Guttman Bolesław	142. Janowski	162. Karliński Bogdan
123. Hałas Wojciech	143. Stanisław	163. Kasproicz Jakub
	143. Jaroszek Jan	164. Kaus Marian
		165. Kawiecki Rajmund

166. Kaźmierczak Florian	191. Krakowski Wacław	217. Lencki Stanisław
167. Kelma Mieczysław	192. Krawiec Andrzej	218. Lesiński Kazimierz
168. Kloc Franciszek	193. Król Gracjan	219. Lesiński Tadeusz
169. Kmiećkowiak Józef (vel. Mai Jan)	194. Król Janusz	220. Leśniewicz Kazimierz
170. Knychaća Ignacy	195. Króliczak Edward	221. Lipowicz Stanisława
171. Knychaća Sylwester	196. Krupka Wincenty	222. Lisiak Henryk
172. Koczorowski Zygmunt	197. Kryszewski Hieronim	223. Liska Ryszard
173. Kolibabka Ignacy	198. Krzymowski Mieczysław	224. Lison Ludmiła
174. Kołoszyc Dionizy	199. Krzywulski Kazimierz	225. Łopatka Józef
175. Kolzer Henryk	200. Krzyżanowski	226. Łuczkowski Józef
176. Konieczny Roman	201. Kubicki Stanisław	227. Ludek Stefan
177. Konieczny Stanisław	202. Kucner Jan	228. Łukaszewski Edmund
178. Kostecki Wiktor	203. Kufner Antoni	229. Łukowski Bogdan
179. Koswenda	204. Kufner Karol	230. Lutyński Bohdan
180. Kowalczyk Stefan	205. Kulcenty Stefan	231. Lutyński Henryk
181. Kowalczyk Stefan	206. Kuriata Kazimierz	232. Maciejewski Józef
182. Kowalski Edward	207. Kuriata Mieczysław	233. Maciejewski Tadeusz
183. Kowalski Franciszek Ksawery	208. Lachowiecki Karol	234. Maciejewski Zygmunt
184. Kozak Jan	209. Ładocha Stefan	235. Maćkała Tomasz
185. Kozak Krzysztof	210. Łakomy Leon	236. Mączyński Eugeniusz
186. Kozłowski Ignacy	211. Łakomy Teofil	237. Maj Wojciech
187. Kozłowski Janusz	212. Lanowski Roman	238. Majewski Józef
188. Kozłowski Marian	213. Lata Antoni	239. Malczewski
189. Kozyra Józef	214. Lazowski Franciszek	240. Małecki Leon
190. Krajewski Witold	215. Lechmann Lucjan	241. Małecki Stanisław (ks.)
	216. Leichert	

242. Maliszewski Tadeusz	264. Mikoś Mieczysław	284. Niklasiński Wacław
243. Malta Antoni	265. Mikulski Michał	285. Niwiński Antoni
244. Markiewicz Henryk	266. Minta Ludwik	286. Nosowicz Jan
245. Markiewicz Władysław	267. Misiołem Alfons	287. Nowak
246. Martyński Stefan	268. Młokosiewicz Kazimierz	288. Nowak Józef
247. Masalski Jan	269. Mojecki Stanisław	289. Nowak Leonard
248. Matuszak Kazimierz	270. Morgowski Janusz	290. Nowak Mieczysław
249. Mazur Stefan Józef	271. Mroskowiak Jan	291. Nowak Władysław
250. Mazur Zygmunt	272. Mukaj Henryk	292. Nowak Włodzimierz
251. Medler Michał	273. Myszkowski Ksawery	293. Nowak Zygmunt
252. Meisla Erwin	274. N.N.(ojciec chrzestny)	294. Nowicki Stefan
253. Metelski Marian	275. N. N. (Polak w Armii Czerwonej)	295. Nowicki Tomasz
254. Michaelis Bogdan	276. N.N. (Polak w ACz)	296. Nowicki Wawrzyniec
255. Michalak Ignacy	277. N.N. (zięc Eleonory Ilnickiej)	297. Nowodworski Stanisław
256. Michalak Stanisław	278. Napierała Stanisław	298. Nowosielski Kazimierz
257. Michałek Antoni	279. Nazarkiewicz Bronisław	299. Nydza Władysław
258. Michalewicz Józefa	280. Nędzyński Stefan	300. Okularczyk Antoni
259. Michałowski Edward	281. Nicpoń Józef	301. Okupniak Zdzisław
260. Mielnik M.	282. Niekraś Wincenty	302. Olejniczak Stanisław
261. Miklewski Jan	283. Niemir Bolesław	303. Olejnik Stefan
262. Mikołajczyk Bernard		304. Oleś Wojciech
263. Mikołajewski Eustachy		305. Olszewski Adam

306. Omilanowski	330. Pogodziński	355. Rogoziński
307. Osipowicz Witold	Stanisław	Roman
308. Ossowski Adam	331. Pogoda	356. Rolbiecki Janusz
309. Ostrowski	Mieczysław	357. Rose Wojciech
Tomasz	332. Pohl Teodor	358. Rożnowicz
310. Paczkowski	333. Polcyn Alfons	Henryk
Wincenty	334. Poniecki Józef	359. Rumiński Marian
311. Pankowski	335. Poprawka	360. Rutko Paweł
Stanisław	Franciszek,	361. Rybarczyk
312. Parafianowicz	336. Poprawski	Franciszek
Józef	Marian (ks.)	362. Rzepecki Michał
313. Pasięka Józef	337. Potocki Józef	363. Rzycki (doktor)
314. Patan Roman	338. Poznaniak Jan	364. Sawicki Stefan
315. Patykowski Józef	339. Przepiórka	365. Schaffernich Jerzy
316. Pawłowski Józef	Florian	(pseud. Sowiński
317. Pędowski Jerzy	340. Przewoźny Ignacy	Jacek)
318. Pełech Zygmunt	341. Przybylski Marian	366. Schilla K.
319. Perz Kazimierz	342. Przybylski Stefan	367. Schnierla Czesław
320. Piasecki Stefan	343. Przymus Antoni	368. Schulz Edward
321. Piechnik Józef	344. Puk Jan	369. Schütz Stanisław
322. Pietruszewski	345. Putryski Julian	370. Sendeka
Henryk	346. Radosz Tadeusz	Aleksander
323. Pietrzyński	347. Radowicz Józef	371. Seniów
Ludwik	348. Rajkowski Józef	Władysław
324. Pietz Zygmunt	349. Ramam Leon	372. Sikora Witold
325. Piórkowski	350. Ranke Jakub	373. Skarżyński
Ferdynand	351. Rapęła Marian	Stanisław
326. Piotrowski	352. Ratajczak	374. Skoczylas
Kazimierz	Stanisław	Stanisław
327. Piszcz Edward	353. Rechowicz	375. Skowroński
328. Pluciński	Gabriel	Aleksander
329. Pluciński Adam	354. Rogalka Stanisław	376. Skrzypczak Jan

377. Skulski Grzegorz	401. Szczerkowski	422. Tchórzewski
378. Śliwiński Stefan	Wojciech	Władysław
379. Śliwiński	402. Szczurek Józef	423. Teclaw Cyryl
Władysław	403. Szpak Stefan	424. Theimert
380. Słoma Ignacy	404. Szukała Walenty	Edmund
381. Słupczyński Lech	405. Szukalski Jan	425. Thiem Hieronim
382. Smorczyński	406. Szulczewski	426. Thomas Henryk
Czesław	Bogusław	427. Toczko
383. Sobański	407. Szych Franciszek	428. Tomaszewski
Stanisław	408. Szymaniak	Adam prof.
384. Sobczak	Wacław	429. Tomaszewicz
385. Sobczak Józef	409. Szymański	Dionizy
386. Sobera Stefan	Franciszek	430. Tracewicz
387. Sosulski Józef	410. Szymański Leon	Tadeusz
388. Sowin Grzegorz	411. Szymański	431. Trendowicz
389. Spychała Marian	Wiesław	432. Twardowski
390. Stasiński Ignacy	412. Szymarek	Antoni
391. Stolarski Czesław	Wojciech	433. Twardowski
392. Strąk Tadeusz	413. Szymkiewicz	Kazimierz
393. Stróżyk Piotr	414. Szymkowiak	434. Tyszkiewicz Piotr
394. Strzelecki	Franciszek	435. Wachowiak
Sylwester	415. Tabaka Zbigniew	Franciszek Jan
395. Styperek Marian	416. Taczanowski	436. Wacławski
396. Sulikowski Hipolit	Aleksander	Kazimierz
397. Świętek	417. Taniewicz	437. Walczak
Włodzimierz	Wacław	Franciszek
398. Szady Leon	418. Tarasuk Zenon	438. Walenciak Florian
399. Szczepaniak	419. Tarczewski	439. Walkowiak Józef
Stanisław	Franciszek	440. Walkowiak
400. Szczepiński	420. Tarnopolski	Stanisław
Andrzej	Konstanty	441. Wamdelt Bogdan
	421. Tarnowski Jan	442. Wardyński Jan

443. Weis Gustaw	455. Wróblewski Jan	466. Zapłata
444. Wesołowski Józef	456. Wroński Czesław	Aleksander
445. Widuto	457. Wydra	467. Żardecki Maurycy
Mieczysław	Włodzimierz (lub	468. Zawałkiewicz
446. Wioch Władysław	Edward)	Roman
447. Wiśniewski	458. Wyrzykowski	469. Zawieja Ludwik
Aleksander	Bogdan	470. Zelman Leopold
448. Wiśniewski	459. Wyrzykowski	471. Zieliński Stefan
Stanisław	Bogusław	472. Ziółkowski
449. Witkowski Olech	460. Wyszomirski	Mieczysław
450. Witold	Tadeusz	473. Zych Zdzisław
451. Wójcik Michał	461. Żak Franciszek	
452. Wojtczak Tadeusz	462. Żak Henryk	
453. Wolnowski	463. Żak Leonard	
Marian	464. Zaliński Stanisław	
454. Woszczak	465. Zamyślony	
Bartłomiej	Wacław	

c) Miejscowości/kraje, z których przybyto „do” woj. poznańskiego (1939–1947, wg ogłoszeń)

1. Baranowicze (nowogródzkie, Białoruś)	7. Brześć n. Bugiem (Białoruś)
2. Baszczowice (lwowskie, Ukraina)	8. Buczacz (tarnopolskie, Ukraina)
3. Bielsk	9. Bytom
4. Borysław Lwowski (lwowskie, Ukraina)	10. Charków (Ukraina)
5. Bramki (majątek k. Warszawy)	11. Chożów (wileńskie, Litwa)
6. Brykula Nowa, (tarnopolskie, Ukraina)	12. Czechy
	13. Darachów (tarnopolskie, Ukraina)
	14. Debryca (Wołyń, Ukraina)
	15. Drohobycz (lwowskie, Ukraina)

16. Dubno i okolice (Wołyń, Ukraina)
17. Dzisieński pow. (wileńskie, Litwa)
18. Gast (nowogródzkie, Białoruś)
19. Gdańsk
20. Gdynia
21. Grodno i okolice (białostockie, Białoruś)
22. Horka (Saksonia, Niemcy)
23. Husiatycze (lwowskie, Ukraina)
24. Jarosław
25. Kielce
26. Kiwerce (Wołyń, Ukraina)
27. Klesów (Wołyń, Ukraina)
28. Kłubowiec (stanisławowskie, Ukraina)
29. Kołomyja (stanisławowskie, Ukraina)
30. Końskie (Kieleckie)
31. Kostopol i okolice (Wołyń, Ukraina)
32. Kowel (Wołyń, Ukraina)
33. Kozaki i okolice (lwowskie, Ukraina)
34. Kozłów (tarnopolskie, Ukraina)
35. Kraków
36. Kresy (podane ogólnie)
37. Kresy wschodnie (podane ogólnie)
38. Krzemieniec (Wołyń, Ukraina)
39. Kudry (Wołyń, Ukraina)
40. Landwarowo (wileńskie, Litwa)
41. Lida (nowogródzkie, Białoruś)
42. Lubelskie woj.
43. Lublin
44. Lwowskie woj. (Ukraina)
45. Lwów i okolice
46. Łuck (Wołyń, Ukraina)
47. Małopolska (podano ogólnie)
48. Mariampol (wileńskie, Litwa)
49. Mołodeczno (wileńskie, Litwa)
50. Niżniów (stanisławowskie, Ukraina)
51. Ochnówka (Wołyń, Ukraina)
52. Ostrowiec Wileński (wileńskie, Litwa)
53. Ostróg n. Horyniem (Wołyń, Ukraina)
54. Ostryna (nowogródzkie, Białoruś)
55. Oszmiana (wileńskie, Litwa)
56. Pińsk (poleskie, Białoruś)
57. Plichów (tarnopolskie, Ukraina)
58. Polska centralna (podano ogólnie)
59. Porudomino (wileńskie, Litwa)
60. Przemyślany (lwowskie, Ukraina)
61. Rawa Mazowiecka
62. Równe (Wołyń, Ukraina)
63. Sambor powiat (lwowskie, Ukraina)
64. Saratów i okolice (ZSRR)

65. Semenowo (ZSRR)	82. Toruń
66. Skałat (tarnopolskie, Ukraina)	83. Toustoług (tarnopolskie, Ukraina)
67. Słonim (nowogródzkie, Białoruś)	84. Trembowla (tarnopolskie, Ukraina)
68. Smolewicze, (ZSRR)	85. Tuligłowy (Iwowskie, Ukraina)
69. Sokolnik (Iwowskie, Ukraina)	86. Ukraina (podano ogólnie)
70. Stanisławowskie woj. (Ukraina)	87. Warszawa
71. Stanisławów (Ukraina)	88. Wileńszczyzna (Litwa)
72. Stołpce (nowogródzkie, Białoruś)	89. Wilno (Litwa)
73. Strusów (tarnopolskie, Ukraina)	90. Witebsk okolice (Białoruś)
74. Stryj (Iwowskie, Ukraina)	91. Włochy k. Warszawy
75. Syberia (ZSRR)	92. Wojkowice (Iwowskie, Ukraina)
76. Śniatyń (stanisławowskie, Ukraina)	93. Wołyń (Ukraina)
77. Św. Józef (stanisławowskie, Ukraina)	94. Zarzecze (nowogródzkie, Białoruś)
78. Świerzeń (nowogródzkie, Białoruś)	95. Zbaraż (Wołyń, Ukraina)
79. Tarnopol miasto (Ukraina)	96. Zdołbunów (Wołyń, Ukraina)
80. Tarnopolskie woj. (Ukraina)	97. Zieleńcze (tarnopolskie, Ukraina)
81. Toporów (Iwowskie, Ukraina)	98. ZSRR

d) Miejscowości/kraje, do których wyjeżdżano/wywożono z woj. poznańskiego 1939–1945 (wg ogłoszeń)

1. Aachen	8. Bergen Belsen
2. Anglia	9. Biblis
3. Anklam	10. Bochum
4. Aplerbeck k. Dortmundu	11. Bonn
5. Austria	12. Brema
6. Bad Sulza	13. Brody (zamek)
7. Bawaria	14. Buchenwald

15. Budapeszt	47. Hannover
16. Chemnitz	48. Heinau
17. Cottbus	49. Hrubieszów (IX 1939)
18. Czechy	50. Husby (Niemcy)
19. Częstochowa	51. Johannhoff (kr. Glogau)
20. Dachau	52. Kadarkut (Węgry)
21. Drezno	53. Karlsruhe
22. Drütte über Braunschweigen	54. Krakowskie woj.
23. Duisburg–Hambornen	55. Kraków
24. Düsseldorf	56. Kreiensen (Góry Harzu)
25. Działdowo	57. Krenz (Ostbahn)
26. Ebenzen (Austria)	58. Królewiec
27. Eich k. Lipska	59. Kutno okolice (IX 1939)
28. Ekesdorf, roboty	60. Lage
29. Europa Zachodnia (ogólnie)	61. Lamsdorf (Śląsk)
30. Faensa (Włochy)	62. Landeshut
31. Francja	63. Langenstein
32. Frankfurt nad Odrą	64. Langewasser
33. Freiburg	65. Langewetzendorf
34. Friesack	66. Laufenberg
35. Gdańsk	67. Leitmeritz
36. Głogów	68. Leverkusen
37. Górna Ośna pod Izbicą (IX 1939)	69. Lipsk
38. Graubergen	70. Lobositz–Leitmeritz (Niemcy– Czechy)
39. Gross Rosen	71. Loibl Pass. (Austria–Słowenia)
40. Grossborn	72. Lorup k. Hannoveru
41. Grosskoschen	73. Lublin
42. Gross–Welsbach	74. Lüdenscheid
43. Grudziądz (IX 1939)	75. Ludwiksburg, obóz
44. Gusen	76. Łambinowice
45. Halbau	77. Łowicz (IX 1939)
46. Hamburg	

78. Łódzkie woj. (IX 1939)	110. Prenzlau
79. Łódź –Radogoszcz	111. Puszcza Kampinowska (IX
80. Magdeburg	1939)
81. Majdanek	112. Radom
82. Malschbach k. Strassburga	113. Ragnit (Ragneta, Obw.
83. Małopolska	Kaliningradzki)
84. Marienberg k. Answalde	114. Rathenow,
85. Markt Pangau	115. Ravensbrück
86. Mauthausen	116. Reppen
87. Misthorst	117. Rheine
88. Moabit (Berlin)	118. Rheinhausen
89. Monachium	119. Ringelheim
90. Morr (Murzynowo, Lubuskie)	120. Rosja
91. Muensterwalde a/Weichsel	121. Roskau
92. Mühlberg	122. Sachsenhausen
93. Munster	123. Salzburg
94. Natzweiler	124. Sangerhausen
95. Neuengamme–Bremen	125. Schönfeld
96. Nieder Roden bei Dieburg	126. Seyde (k. Drezna)
97. Niedersachsen	127. Sippenbeil (Prusy
98. Niemcy (podano ogólnie)	Wschodnie)
99. Nieskie k. Gross Rosen	128. Sochaczew (IX 1939)
100. Nisko nad Sanem	129. Sorau,
101. Norymberga	130. Stuttgart,
102. Oddenburg	131. Stutthoff
103. Oranienburg	132. Szczecin
104. Oświęcim	133. Szkocja
105. Paderborn	134. Szwajcaria
106. Piła	135. Sögel
107. Plotzensee	136. Śląsk
108. Pölitz (k. Szczecina)	137. Tomaszów Mazowiecki
109. Poznań	138. Toruń (IX 1939)

Raport CeBaM UAM, 3/2021

139.	Ulm	147.	Władysławowo
140.	Villingen	148.	Wultrop (kr.
141.	Waldenburg		Recklinghausen)
142.	Waldheim	149.	Würgendorf
143.	Waltershausen	150.	Zagrzeb
144.	Warnemunde	151.	Zakopane
145.	Warszawa	152.	Zambrów (IX 1939)
146.	Warszawa okolice (IX	153.	ZSRR
	1939)	154.	Żabikowo